

**ВОЛИНЬ
У БОРОТЬБІ
ЗА ВОЛЮ
УКРАЇНИ**

VOLYNIANA

I

V O L Y N I A N A

Proceedings of the Ukrainian Research Institute of Volyn'

Editor-in-Chief Dr. J. Mulyk-Lucyk

No. 1

Volyn in the Struggle
for the
Freedom of Ukraine

Winnipeg

1952

Published by Volyn Fund

ВОЛИНОЗНАВСТВО
ПРАЦІ ІНСТИТУТУ ДОСЛІДІВ ВОЛИНИ
за редакцією др. Ю. Мулика-Луцика
Ч. 1

ВОЛИНЬ У БОРОТЬБІ ЗА ВОЛЮ УКРАЇНИ

ЧАСТИНА I

ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ПРО ВОЛИНЬ
Книжка ч. 1

diasporiana.org.ua

На окладинці цієї книжки та на емблемі Інституту Дослідів Волині—барокової форми герб Волині, згаданий в пам'ятниках з кінця XVI ст. Його копію до Інституту Дослідів Волині подарував проф. др. В. Сенютович-Бережний. Окладинку й емблему виконав арт.-мал. Мирон Левицький.

ПЕРЕДМОВА

В суворих обставинах споконвічного буття нашого народу кожна волость великої землі української в більшій чи в меншій мірі двигала й двигала якусь частину відповідальности за цілість. У цьому відношенні Волинь не стоїть на останньому місці. Кожна волость, наслідком свого геополітичного положення, мінливих історичних обставин тощо, має своє те особливе призначення-завдання, що вирізняє її з-поміж інших посестер в соборній сім'ї земель. Якщо б під цим кутом підходити до Волині, то її вирізняє притаманна їй роля мосту між сходом і заходом України. Ця місія припала на її долю ще в передісторичних часах. Проф. Я. Пастернак відзначає це так: "Хочу наглядно показати, що тоді ("в початках української державности") це не була якась периферійна, відстала "тиха волинська сторона," тільки нарівні з другими українськими землями густо заселений край, через який саме переходив головний комунікаційно-торговельний шлях з Києва на захід, — в Польщу й Чехію, та на південь, — через Звенигород до Галича й на Карпатську Україну." ¹⁾

Через Волинь переходить також "шлях" історичних подій: політичних, культурних, релігійних. Силою історичних обставин Волинь бувала включувана раз у східньо-, а раз у західньо-європейську сферу; у державно-княжих часах їй доводилося творити єдність то з Наддніпрянщиною, то з Галичиною; в часах поневолення України вона раз опинялася під Росією, то знов — під Польщею. Це витворило у волинян вдачу, що є подекуди синтезою притаманностей східньо- та західньо-українських, являючи собою духовий міст між Києвом та Львовом. Геополітична та національно-психологічна мостовість Волині відіграла свою визначну й цікаву ролю в боротьбі України так за втримання своєї державности, як і змагу за її відзискання по втраті. Ця ж мостовість позначила себе на всій істоті Волині

¹⁾ В листі до дирекції Інституту Дослідів Волині від 30. 8. 1951.

і через неї йде шлях не тільки фізичної, але й духової соборності України.

Як і багато інших дільниць землі української, так і Волинь не стала в нашій науці предметом систематичних наукових дослідів, що дали б про неї цілісного образу. Така доля наших **окраїнних бастионів** — Закарпаття, Буковини, Лемківщини, Холмщини, Підляшшя, Полісся і т. д., така й Волині.

Щоб хоч частково заповнити одну з прогалин,—дякуючи свободі науки поза межами поневоленої України, жертвенній співпраці наших учених з усіх земель та моральній і матеріальній базі свідомих важливості справи українців зо старої нашої дулібської країни—“Інститут Дослідів Волині” видає збірника “Волинь у боротьбі за волю України,” подекуди енциклопедичного типу книгу волинознавства.

Коли говоримо про Волинь як ту, що стоїть у змагу за волю України, маємо на увазі її ролю в рамках соборности та її обов'язок як частини у відношенні до цілоти — України. Під поняття про боротьбу вкладаємо зміст ширший і глибший; маємо на увазі змаг активний, як і пасивний; наша національна духовість з її глибокими коріннями в природньому патріотизмі широких верств населення, в патріотизмі невіддільному від релігії, звичаїв, мови і т. д., стояла на сторожі землі й народу та була джерелом активно-збройних дужань. Як і вся Україна, так і Волинь по суті ніколи спокою не зазнала, не мала миру навіть під час миру. В цьому аспекті розглядаємо цілість буття Волині й під цим кутом відповідно заголовлюємо книгу про неї.

Редакція

ВИБРАНІ ДУМКИ З ВОЛИНСЬКО-ГАЛИЦЬКОГО ЛІТОПISУ

“Чого нищити Руську Землю, самі між собою живучи в незгоді? Половці ж розносять нашу землю й раді, що між нами досі ще війни. Відтепер погодімся і збережим Руську Землю”...

“Як відтепер хто на кого повстане, то проти нього ми всі й чесний хрест”.

“Такого не було в Руській Землі за наших дідів, ні за наших батьків не було такого зла. Поїдьте до Городця, щоб ми направили це зло, що сталося в Руській Землі й між нами, братами, що кинено між нас ніж; бо якщо цього не поправимо, більше зло настане між нами: почне брат різати брата”...

“Благаємо, княже, тебе й твоїх братів, не нищїть Руської Землі. Як ви почнете воювати між собою, погани будуть радуватися й займуть нашу землю, що її надбали ваші діди й ваші батьки, з великим трудом і хоробрстю обороняючи”.

“Отче й пане! Згадай написане слово: як добре і як гарно жити братам разом”. “Бог поставив нас володарями на кару злочинцям і добродїйство добрим. Отже як можемо молитися до нашого Сотворителя: Отче наш. Даруй нам наші провини, так як і ми даруємо провини проти нас?”

“...Бо князь Вячеслав був незломного серця, хвалив преславного Бога, тямлячи Писання: Якщо ви мали б віру, як гірчичне зерно, а сказали б отсій горі: “Перейди!”, то перейшла б. І знов пригадав Слово, що говорить: “Бога люблю, а брата ненавиджу — це брехня; якщо любиш Бога, люби брата”...

“Браття і дружино! Бог ніколи не віддав був Руської Землі й руських синів на безчестя; на всіх місцях вони відбирали свою честь. Отже й тепер, браття, ревнуймо всі тому й у цих землях, нехай і перед чужими народами нам Бог дасть свою честь узяти”.

“Ось чужинці забрали вашу батьківщину; добре було б вам потрудитися”.

“Краще мені в своїй землі кістми лягти, ніж у чужій бути славним”.

“Будь проклятий, стогнучи й трясучися на землі, котра відчинила свої уста, щоб прийняти кров твого брата”.

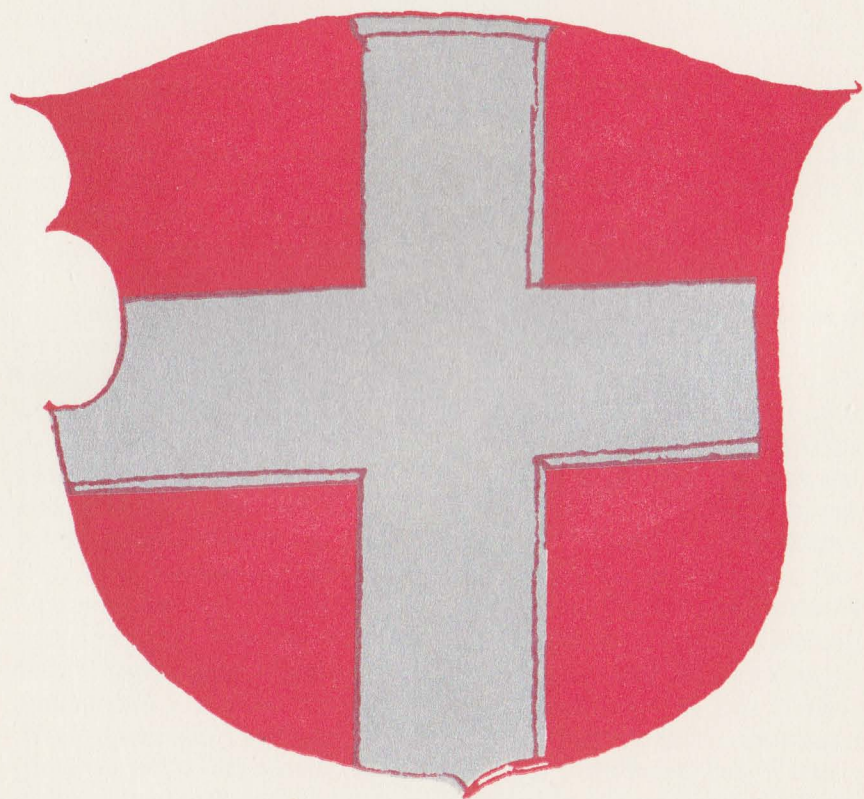
“Чи хочете мені остатися вірними, щоб я вирушив проти ворогів своїх? Вони закричали: “Ми вірні Богові й тобі нашому панові; йди з Божою поміччю”. Соцький же Микула сказав: “Пане! Як не подушиться пчїл, не можна їсти меду”.

“Вояк, що вийшов до бою, повинен або побідити, або згинути з руки противника”.

“Діти! Не лякаймося підступних слів (отсих) нечесних, не прив'язуймося лише до цього тлінного й скороминаючого життя, але дбаймо про те неприминаюче швидко життя з ангелами. Якщо навіть узjali б чужинці наш город коп'ям і нас повбивали б, то я, діти, ручаю вам за те, що дістанете нетлінний вінець від Христа Бога”.

“Чого лякаєтеся? Чи ви не знаєте, що отсе стрїнули були військо, а не жінок? Як мужа вбють на війні, то яке це диво? Інші й вдома вмирають без слави, а ці ж умерли зо славою. Отже скріпїть ваші серця й піднесіть ваше оружжя на (вороже) військо!”
(1097—1252 pp.)

ЦЯ КНИЖКА ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ПАМ'ЯТІ ЮВІЛЕЮ
25-ЛІТНЬОЇ ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ВЕЛИКОГО СИНА ЗЕМЛІ
ВОЛИНСЬКОЇ, ПИСЬМЕННИКА
У Л А С А С А М Ч У К А

На лицевій стороні цієї картки відображений герб, про який пам'ятники з початку XV ст. згадують як про герб Волині.

Фотокопію розміру оригіналу для Інституту Дослідів Волині виконав проф. др. В. Сенютович-Бережний з Арсенальського гербовика Арсенальської бібліотеки в Парижі за дозволом її дирекції в 1951 р.

Ярослав Б. Рудницький

НАЗВА “ВОЛИНЬ”

Г)

Не вважаючи на досить обширну літературу й розмірно численні спроби, назва “Волинь” не діждалася досі в науці остаточної розв’язки. Основна трудність при вивченні цієї назви лежить у подвійній формі записів, у якій вона виступає в найдавніших історичних пам’ятках:

Волинь (і похідне:) — **Волиняне** та
Велинь ” — **Велиняне**.

Подвійність форми кореня Вол-/Вел—у назві не дозволила на остаточне вирішення його спорідненості з відповідними словами, що мають у своїй основі один, або другий формально-значеневий комплекс. Теж порівняння кореня однієї з обидвох форм із аналогічними назвами на інших слов’янських теренах доводить деяких необережних дослідників до гіпотез, які мають більш політичний, ніж науковий характер. Отак напр. проф. А. Шельонговський (A. Szelaḡowski), зрівнявши назву Волинь/Велинь із західно-слов’янськими Волинами/Велінами й ін., зробив висновок про західно-слов’янський (лехітський, польський) початок тієї споківічно східно-слов’янської, укр. території бо: “...forma tego wyrazu Wielin oraz Wielinianie naprowadza na analogiczne brzmienie nazw słowiańskich miejscowości, jak Wieluń, Wolin pomorski (=Welunecz w Kronice Wielkopolskiej) oraz nazw plemiennych w brzmieniu ich u kronikarzy zachodnich, jak Wilini u Adama Bremeńskiego, Velunenses u Geografa Bawarskiego...” (Sprawozdania Polskiej Akademii Umiejętności, Kraków, XV, 2, стор. 8).

Правда, Шельонговський сам признається, що “...nie jestem dyalektologiem słowiańskim i dlatego trudno mi określić, jakiemu

*) В скороченні читано цю працю на II. Наук. Конференції НТШ дня 3 вересня 1951 в Торонті, подаючи в другій частині доповіді “Назва Волинь в Алберті” й етимологію назви “Волинь” в Європі.

нареччу слов'янському форма "Wielu" jest bardziej właściwa. Ale ze stanowiska onomastyki geograficznej muszę stwierdzić, iż wyraz ten spotyka się w mnóstwie nazw miejscowości, i to nie w kierunku wschodnim — ku siedzibom słowian naddnieprzańskich, lecz w zachodnim — ku Wiśle i ku morzu nie wyłączając i reszty krajów słowiańskich na zachodzie położonych." ("Kwestya ruska w świetle historyi". Odbitka z "Przeglądu Narodowego", Warszawa 1911, стр. 19).

Ще дальше йде з цього погляду Р. Якимович, що спираючися на здогади Шельонговського, втягає сюди й інші назви, як Черськ і ін., і робить висновок, що те все є тільки доказ "...na korzyść przypuszczenia o lechickim pierwotnie charakterze ludności tych stron, lub o przewadze elementu lechickiego i organizacyjnej jego roli przed zaborem Rurykowiczów..." (Р. Якимович: "Szlak wyprawy kijowskiej Bolesława Chrobrego w świetle archeologii", Rocznik Wołyński, t. III, Pівне 1934, стр. 27).

Тимчасом без розв'язки походження й первісного значення цієї назви всякі здогади будуть тільки далекойдучими гіпотезами без справжнього наукового обґрунтування. Щоб зв'язувати назву Волинь/Велинь із іншими треба насамперед визначити її ономастичний тип (на основі наростка) та подати її етимологію. Цього не тільки не зробили Шельонговський, Якимович і ін. історики, ба що більше вони навіть не старалися знайти етимологічну розв'язку назв, про які писали й на основі яких робили свої необережні припущення.

Коли йде про етимологію назви Волинь/Велинь, то всі дотеперішні дослідники виходили в своїх міркуваннях на цю тему виключно від кореня, здебільшого від одного з двох його різновидів, залишаючи на боці наросток —**инь**.

Тільки від форми **Волинь** вийшов у своєму поясненні Й. Елі (J. J. Egli) в словнику: "Nomina geographica. Versuch einer geographischen Onomatologie." 2. Auflage, Leipzig 1892, стр. 1008, зв'язавши назву Волинь із коренем "віл-вола" й пояснюючи назву країни (не первісну назву города!) як "край волів."

Г. Г. Гинкен брав до уваги обидві форми Волинь/Велинь і — спираючися на особову назву в старопруській мові Welun, виводив назву Волинь/Велинь від особових імен: Волин (Ve-

лин) пор. його статтю “Древнейшие русские двуосновные имена и их уменьшительные” в журналі “Живая Старина,” Вип. IV, С.-Петербург 1893, стор. 452). Подібне пояснення знаходимо в Й. Первольфа (J. Perwolf) в його статті: “Slavische Völkernamen”¹⁾, Archiv für slavische Philologie, Bd. VII, Berlin 1882, стор. 604: “Abgeleitet erscheint auch der Name des russischen Stammes **Velynjane** oder **Volynjane** nach der Burg (jetzt Burgwall) Velyń, Volyń (adjectiv. gener. masc. scil. gorod), wovon das jetzige Volynien, polnisch richtig Wołyń (g. masc.), na Wołyniu... Die adject. Form führt auf einen Personennamen Volyn, Velyn zurück”. До відособового пояснення назви Волинь/Велинь склонюється теж і В. Вондрак в своїй порівняльній граматиці: “Vergleichende Slavische Grammatik”, Bd. 1, 2. Auflage, Göttingen 1924, стор. 550: “Ein Suff. —yno— dürfte in dem wohl als Posses. — Adjektivum aufzufassenden Namen Volyń, b. auch Volyně, vorliegen”²⁾.

Від племінного ймення виводив назву Волині відомий російський мовознавець Ол. Шахматов: він уважав її за германське означення “країни волохів” тобто кельтів: Valhuni, пор. його “Введение в курс истории русского языка,” С.-Петербург 1916, Ч. I, стор. 33, а теж Известия ОРЯС, XXV, стор. 425. Ось його етимологія (дослівно): „Самое название Волыни не славянское, а скорее всего германское: повидимому, его германская форма Valhuni u Velhuni означала страну Волхов т. е. кельтов; для выпадения h ср. слав. perunъ в соответствии с germ. ferhun (заимств. также и лит. perkunas) и еще слово вол из germ. valhos (ср. нем. walach, русск. валух и т. д.; холостить животных германцы научились от кельтов” („Введение . . .” стор. 37). Проти цього пояснення слушно виступає М. Фасмер: lautlich unmöglich ist Schachmatov's... Deutung als “Land der Walho's” da in *Wahl — das germ. h nicht hätte schwinden dürfen.” (“Russisches Etymologisches Wörterbuch”, Heidelberg 1950-51, стор. 224).

Ще інші дослідники виводили назву Волині від прикмет терену. Так напр. Е. Кухарський зв'язував цю назву з балтійсь-

1) В цій же статті Первольф згадує й про пограниччя “Україну” — як пише Graenzland des Volynischen Fuerstenthums gegen Polen um Lublin im XIII Jh. (ст. 600).

2) Вивід від назви особової приймає теж Ільїнський в Известиях ОРЯС, XVII, 1, стор. 174; стаття його однак нам не була доступна.

ким уола — “скеля”, пор.: “Kolebką ruskich Bużan, a zarazem ośrodkiem, w którym wykształciła się pierwotna przedślwiańska nazwa Wołynia (nie do wołu, bo — u — tematowe dałoby przed zakończeniem przyrostek — ow —) była kraina bezleśna o licznych odkrywkach skalnych i granitowych... (nazwa bałtycka do lit. uolà “skała”, łot. uōla “krzemień”, pr. rz. Wol-itte “kamienna” i przyr. —un—)... Wołynianie jest późniejszą interpolacją i odnosi się do mieszkańców znad rzeki zw. Velja, dziś Wilja, l. dopł. górnego Horynia...” (E. Kucharski: “Mazowsze pierwotne i zagadnienie szczeptów polskich”, Studia staropolskie. Księga ku czci Aleksandra Brücknera, Kraków 1928, str. 33).

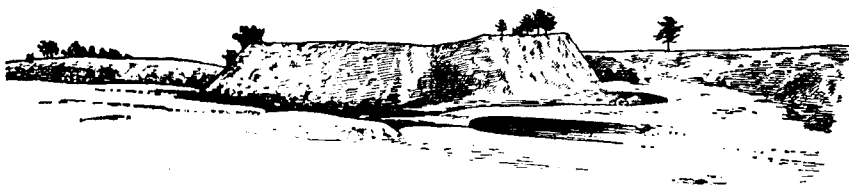
Подвійність форми кореня Вол-/Вел- у назві Волині доводила в науці теж до куріозних пояснень тієї самої назви на два різні способи в того самого автора й у тій самій праці. Маємо на думці працю Ол. Брюкнера (A. Brückner): “Mitologja słwiańska”, Kraków 1918, в якій автор раз виводить назву “Волинь” від слова “віл-вола” (стор. 42), то знову відносить її до кореня “вел-”, що стримить—на його думку — в таких словах як **волхв**, чи в назві поганського бога **Велеса** (стор. 86). Подібне пояснення дає той сам автор у своєму етимологічному словнику польської мови: “Wołyń jednak, gród, czy ruski (od grodu całą ziemię Wołyniem przewano), czy pomorski (niem. Wolin, niemądрым wymysłem kronikarskim i Julinum przewany, niby od Juliusza Cezara i jego tamże przechowanej włóczni...) brzmi i Wełyń, co pewnie do wiel— należy, por. Wieluń, Wieleń...” (Słownik etymologiczny języka polskiego”, Kraków 1927, str. 630).

Подвійність форми кореня привела новіших етимологів цієї назви до повної безрадності й вони обмежуються тільки до констатації фактів, скептично відносячися до теперішніх пояснень. Так напр. М. Фасмер у своєму етимологічному словнику російської мови “Russisches etymologisches Wörterbuch”, Heidelberg 1950-51, стор. 224 не дає ніякого власного пояснення, а тільки критично з’ясовує дотеперішні погляди: “Die naheliegende Auffassung als “Rinderland” (zu vol, s. Egli 1008), wird unsicher angesichts der altruss¹). Formen mit e, die von Kucharski

¹) Як у інших працях, так і в цій Фасмер змішує термінологію “руський” і “російський”. В цьому місці має бути “староруський”, зн. старосхіднослов’янський, — по-нім. altostslavisch а не “староросійський” — altrussisch.

Festschrift Brückner 33 wenig einleuchtet durch Einfluß des Flußnamens Velja = Vilija "Nebenfluß des Goryń¹⁾, erklärt werden. Dieses geht auf *Vьльja zurück, während das e in Velyнь altes e sein muß. Abzulehnen ist ferner die Deutung von Volynь aus. lit. uolà "Felsen" (trotz Kucharski a.a.O.). Unrichtig ist auch Ginken's Versuch (Živ. Star. 1893, Nr. 4, 452) Velyнь von einem PN Velyn abzuleiten, ebenso Pjinskij's (IORJ. 17, 1, 174; 25, 435) Auffassung als 'Hügelland' von poln. woł 'Vogelkropf'..." Як бачимо, Фасмер стримується від якогось свого пояснення, заперечуючи тільки погляди деяких дослідників. Пишемо деяких, бо всіх він не вичерпує в своїй бібліографії (Брюкнера, Вондрака й ін.).

При розв'язці назви Волинь/Велинь не багато можуть допомогти й історичні дані. Отак ствердження, що назва країни зводиться до первісної назви місцевості, городища, яке Ян Длугош

ГОРОДОК

первісне "Волинське городище" над Бугом.
Реконструкція за Р. Якимовичем.

умісцевлює точно при устю річки Гучви в Буг на ґрунтах села Городка: "ostia in villa Grodek, ubi prius antiquitus castrum Wolin, a quo universa terra Wolinska appellatur" (J. Długosz, Historia Poloniae I, стор. 18²⁾), чи ствердження, що цей старий город зійшов дуже рано б історичної арени, бо згадується тільки в початках XI ст. (Мих. Грушевський: "Історія України-Руси," т. II, Львів 1905, стор. 375) не дають ніяких основ для такого чи іншого пояснення назви, поза основним ствердженням, що маємо до

1) Не вважаючи на те, що справжня назва цієї річки звучить "Горинь" (в укр. та білор. мовах), по-польському Ногуй, та що річки "Горинь" немає на світі, автор пише в своїх працях послідовно зросійська Goryń.

2) Правда, Кухарський заперечує вірогідність Длугошового свідчення: "W Długoszowe bałamuctwo... tu nie wchodzi. Owego zaś grodu Wołyń, który sobie Niederle wymalował na swej mapie nigdy na świecie nie było..." ("Studia staropolskie..." стор. 33—4). Про інші історичні дані на користь існування первісного городища Волинь/Велинь пор. Грушевський, цит. місце.

діла тут із старим твором слов'янського походження, зв'язаним первісно, як назва, з місцевістю, не з країною.

II.

Щоб наблизитися до пояснення й правильного розуміння назви **Волинь/Велинь**, треба насамперед порівняти її з аналогічними назвами на **-инь** та устійнити її ономастичний тип. Цього досі не зроблено; дослідники зрівнювали цю назву що найбільше з назвою Wollin на теренах західньої Слов'янщини, чи Voluně в Чехії, чи теж із такими назвами як Wieleń, Wieluń, керуючися при цьому виключно даними кореня, а не наростка.

Коли розглядати топономастичний матеріал із українського та інших слов'янських теренів, то можна відрізнити такі основні категорії в назвах на **-инь**:

1) Назви утворені від іменників, напр.

- Жабинь** (Зборівщина) — ‘жаба’
- Жукинь** (Київщина) — ‘жук’
- Людинь** (Володимир Вол.) — ‘люди’
- Мединь** (Збаражчина) — ‘мед’¹⁾
- Мишинь** (Дол. Лужиці) — ‘миша’
- Угринь** (Чортківщина) — “(в)угор”²⁾
- Узинь** (Станиславівщина) — ‘(в)узол’
- Бринь** (Галиччина) — ‘бор, бру’ (=просо)
- Кобринь** (Берестейщина) — ‘ко бринню’³⁾
- Козлинь** (Рівенщина) — ‘козел, козла’

2) Назви утворені від приметників, напр.

- Білинь** (Калужчина) — ‘білий’⁴⁾
- та ін.

1) М. Кордуба вважає цю назву за присвійну, пор. “Рідна Мова”, р. VII (1939), стор. 86.

2) М. Кордуба: “колонізаційна”, там таки, стор. 195.

3) Відповідно до таких “синтактичних” назв, як “Істамбул” — із грецького “Іс тен поліс” = ‘до міста’. І. Свенціцький пояснює її з кельтського — sobrunis, пор. “Нариси з історії української мови”, Львів 1920, стор. 17. Дехто виводить її від “кобри” (народня етимологія). На всякий випадок тут суф. **-инь** непевний, тільки зовнішньо він приподібнений до цього наростка, а генетично він зв'язаний із нар. -ъје.

4) Так на мапі: “Карта України”, 1918.

Голинь (Долинщина) — ‘голий’
Густинь (Рівенщина) — ‘густий’
Далинь (Ковенщина) — ‘далекий’
Добринь (Остріжчина) — ‘добрий’
Злинь (Орелщина) — ‘злий’
Твердинь (Дубенщина) — ‘твердий’
та ін.

3) Назви утворені від дієслів, напр.:

Веринь (Миколаївщина) — пор. рос. **верать**, поль.
Збитинь (Дубенщина) — съ-бит-инь: **бити** [zawrzić
М’ятинь (Рівенщина) — ‘м’яти’
Пістинь (Косівщина) — ‘пістити, пістувати’
Смердинь (Кивереччина) — ‘смердіти’
Тягинь (суч. Тягинка, Херсонщина) — ‘тягати, тягнути’
та ін.

4) Назви сумнівні, утворені або від іменників, або від дієслів, напр.:

Житинь (Рівенщина) — ‘жито’ або ‘жити’
Горинь (річка на Волині) — ‘гора’ або ‘горіти’⁵⁾
Боринь (Дол. Лужиці) — ‘бір; бору’ або ‘бороти(ся)’⁶⁾
Хотинь (Дубенщина, Калущина) — ‘хоть’ (жінка) ‘хо-
В’язинь (Віленщина) — ‘в’яз’ або ‘в’язати’⁸⁾ [тіти’⁷⁾
та ін.

Коли йде про саму форму наростка — **инь**, то він генетично зв’язаний із наростком **-иня**. Про це свідчать як не мога краще аналогічні назви типу:

сербське **Добриня** та українське **Добринь** ⁹⁾
українське **Бориня** та лужицьке **Боринь**
українське **Мединя** та українське **Мединь**
та ін., а також такі апелятиви й назви, як:

⁵⁾ Фасмер тільки від ‘гора’ пор. “Die alten Bevölkerungsverhältnisse Russlands im Lichte der Sprachforschung” Berlin 1941, стор. 15.

⁶⁾ Споріднену укр. назву **Бориня** автор виводив від ‘бір, бору’, пор. “Nazwy geograficzne Wojkowszczyzny”, Львів 1939, стор. 83.

⁷⁾ Кордуба вважає цю назву за присвійну, цит. місце, стор. 87.

⁸⁾ Фасмер тільки від: ‘в’яз’, пор. цит. місце.

⁹⁾ Сюди належить теж особова назва **Добриня**.

українське **твердиня** та назва **Твердинь**
українське **густина** та назва **Густинь**
та ін. й врешті такі апелятивні паралелі, як
українське **гординя** та **гординь**
та ін.

Щодо граматичного роду, який можуть мати відповідні твори на **-инь**, то треба ствердити, що вони можуть бути:

- а) чоловічого роду й належати до т. зв. **-Jo-** групи, напр.: **Голинь** — до **Голиня**, **Узинь** — з **Узиня** й т. п.
- б) подвійного, чоловічого або жіночого роду, й належати до т. зв. **-і-** групи, напр.: **Добринь** — під **Добринем** (чоловічого роду) та **Горинь**—над **Горинню** (жіночого роду) відповідно до слів “гість” та “кість”¹⁰⁾.

Значенева функція наростка **-инь** не відокремлюється в згаданих назвах, чи апелятивах, як функція з якимсь спеціальним семантичним відтінком, вона відноситься більш до граматичної структури відповідних творів і тому можна її окреслити неутрально-структуральною функцією: наросток **-инь** у назвах типу **Голинь, Жабинь, Тягинь...** служить для формації творів без окресленого типологічного значеневого відтінка. Значення цілоти цих назв зв'язане кожноразом з значенням кореня (“місце для перетягання човнів”—**Тягинь** і т. д.). Наросток **-инь** має за основну функцію відзначити їхній іменниковий характер.

Коли йде про вік цього наростка, то треба ствердити, що він старий, праслов'янський. Свідчить про це з одного боку наявність його в різних групах слов'янської мовної родини, а з другого боку непродуктивність його в сучасному словництві, чи назовництві (так напр. його нема зовсім на нових теренах українського поселення, на Слобожанщині, в Азії, Америці тощо).¹¹⁾

¹⁰⁾ Пор. про це статтю проф. Євгена Тимченка: “Рід в українській мові”, Ювілейний Збірник на пошану акад. М. С. Грушевського, Київ 1928, стор. 617—30, а зокрема стор. 619.

¹¹⁾ Пор. іще Вондрак, цит. праця, стор. 550—52.

III.

Перейдім тепер до розгляду назви **Волинь/Велинь**.

Коли порівнювати її з чотирма групами, що їх вище проаналізовано, то треба ствердити, що вона найкраще включаться до третьої, тобто віддієслівної категорії.

Правда, на перший погляд можна б залічити один із різновидів цієї назви, а саме **Волинь** до першої (відіменникової) групи й зв'язувати її з словом “віл-вола,” так як другий **‘Велинь’** можна б уважати за відприкметниковий від слова “велий, великий.” Але одному й другому перечить одночасність виступання подвійного кореня **Вол-/Вел—**у цій назві. Ані слово “віл,” ані прикметник “вел/ик/ий” не знають чергування голосних **о — е** в споріднених словах. За це таке чергування відоме в дієслівному корені, зв'язаному з словами:

волити (прасл. *voliti*) та **веліти** (прасл. *velēti*)

із виразною первісною значеневою близькістю значень, пор. сцсл. волити та велѣти *velle* (Ф. Міклошич: “*Lexicon palaeoslovenico-graecolatinum*,” Vindobonae 1862-65, pp. 60 і 72, а теж і його етимологічний словник “*Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*,” Wien 1886, S. 377).

Із цим коренем зв'язаний теж іменник **воля**, що згодом, вже в історичних часах, а зокрема в XIV-XVI ст. був незвичайно продуктивний на українських (західніх) теренах на визначення осель звільнених від податків, напр. **Воля, Волиця, Волянка, Волянщина, Вілька, Воляни** й т. п. коли не говорити про складені, типу **Велика, Мала Воля, Воля Петрова, Воля Якубова, Купичволя, Суховоля** й б. ін.¹²⁾

Та хоч ці назви зв'язані з одним із формально-значених різновидів кореня **вел-/вол**, то проте вони як новіші твори, основані на іменнику **воля**, не мають безпосереднього зв'язку з назвою **Велинь/Волинь**. Відповідно до таких віддієслівних назв як **Тягинь**, первісне значення цієї назви було б ‘місце де **велять/волять** щось робити, місце звідкіля променне **воля** начальника’, отже щось у роді сучасної ‘столиці,’ чи (в воєнних часах) ‘головної квартири’, тощо. Семантична сфера “веління, воління,”

¹²⁾ Пор. про це ближче в Кордуби, цит. праця, стор. 241—2; автор називає оселі цього типу “пільговими”.

з якою зв'язане повстання назви **Велинь/Волинь** ясна сьогодні тільки в цьому загальному розумінні. Конкретні обставини, серед яких виникла потреба специфікувати дане місце як “місце веління” нам сьогодні неясні. Можливо, що це місце — старе городище — було осередком, столицею для довкільних городищ і цілої околиці, можливо, що воно було якийсь час головним осідком начальника роду та його дружини й звідси він видавав накази довкільним родам. Адже ж тільки через якусь визначнішу роллю, що її відіграло старе городище **Волинь/Велинь** на цій території, воно могло накинути свою назву на довкільні племена (“Волиняни-Велиняни”) та врешті на всю країну, теперішню **Волинь**.

Ці чисто мовознавчі міркування мають до деякої міри своє підтвердження в історичних даних.

Як відомо, перша згадка про цю країну — запис Мас'уді (X в.) про плем'я “Валінана,” що “колись мало владу (над усіма іншими)” (цитат за: Ол. Шахматов — А. Кримський: “Нариси з історії української мови та хрестоматія,” Київ 1922, стор. 132). Це було — як каже Мас'уді — “колись,” за давніх часів, але потім ця держава розпалася. Аналізуючи це місце, Мих. Грушевський приймає як правдоподібність, що ця вістка відноситься до волинян, та Волиня (города): “Вона переносила б гегемонію міста Волиня на IXвік” (“Історія України-Руси,” т. I, Львів 1913, стор. 208 та т. II, Львів 1905, стор. 360). “Повість временних літ” наводить назву волинян як сучасну, зн. вона була в XI ст. ще широко розповсюджена: “Дулѣби же живяху по Бугу кде нынѣ Вольтяне” (Іпат. список, вид. 1871, стор. 7), чи теж: “Бужане занѣ сѣдять по Бугу, послѣ же Вольтяне” (там таки, стор. 6). Крім цього під р. 1018 читаємо про місцевість **Велинь**, коли то “Ярослав...приде Вельню”¹³⁾ (там таки, стор. 100) та про країну **Волинь** під р. 1077: “Всеволодъ же выйде противу брату Изяславу на Вольтяне” (там таки, стор. 140).

З цих лінгвістично-ономастичних та історичних міркувань ясно впливає важливе внутрішньо-політичне значення **Волиня/Велиня**, як старої столиці. Вона була до IX ст. центром країни й

¹³⁾ В інших списках, напр. Хлебниковському, чи Погодинському маємо на цьому місці “къ Вольтню”.

передала їй, а теж і найближчим племенам свою назву, що — за свідченнями літопису—витиснула старшу назву **Дулби**.

Супроти цього важливого факту накинення назви а) країні, б) довкілним племенам, отже супроти факту формальної експанзії старинного **Волиня/Велиня**, що сама в собі могла бути зумовлена тільки й єдино піднесенням політичної вартости цього міста в даному середовищі, менш переконливі археологічні дані, які — на думку фахівців — досить убогі. Це дало привід декому до негачії експанзивної сили волинян, напр. у Ю. Вернадського читаємо: “Archeological evidence is likewise against the supposition that the Volynians, or rather their predecessors the Dulebians, were a strong tribe in a position to dominate over other Slavic tribes. The inventory of the Volynian kurgans is very poor...” (“Ancient Russia” by George Vernadsky, New Haven, 1946, p. 322).

Для визначення експанзії Волиня, як середовища, не мають ваги багаті, чи бідні археологічні знахідки, поскільки вони не багатші в інших волинських городищах, та—що важливіше—поскільки вони ще не повністю просліджені¹⁴). Важливе тут одне ствердження, а саме, чи викопалини з інших городищ, як старий **Волинь**, багаті, чи ні. Тимчасом цього не стверджено досі, отже цей город із археологічного погляду нічим не відрізняється від раннеісторичних городів усїєї території¹⁵).

Проти наведеного вгорі пояснення назви **Волинь/Велинь** могла б подекуди говорити рідка поза цим у назовництві подвійна форма з коренем Вол-/Вел у тій самій назві. Та ця трудність не відокремлена і не відноситься виключно до назви Волині. У слов'янському назовництві маємо напр. форми на визначення однієї й тієї самої істоти, слов'янського бога **Волоса/Велеса**. Маємо далі в назовничому матеріялі такі назви як: **Велимир/Волимир, Велиш/Волиш** (пор. Ф. Міклошич: “Die Bil-

¹⁴ Пор.: “O kulturze Wołynia i Przeddnieprza posiadamy bardzo ułamkowe wiadomości. Do poznania kultury plemion wołyńskich w X—XII wieku posiadamy tylko jedno źródło, mianowicie wykopaliska. Źródło to jest, oczywiście, ułamkowe... Przeważna natomiast ilość części ubioru, narzędzi i broni, wykopanych z materiałów ulegających zniszczeniu, zginęła bezpowrotnie...”, R. Jakimowicz, “Rocznik Wołyński”, T. III, Рівне 1934, стор. 52.

¹⁵ Пор. про це ближче в статті Яр. Пастернака “Найстарші часи Волині”.

derung der slavischen Personen und Ortsnamen”, Гайдельберг 1927, стор. 39, 44).

Маємо врешті такі апелювативні дублети як рос. **ВОЛОТ** і укр. **ВЕЛЕТ**, тощо. Все це вказує на можливість існування одна побіч одної форм **Волинь/Велинь**, з яких пізніш перемогла Волинь і поширилася в загальне вживання так в українській мові, як і в інших, пор. латинське **Volynia**, з чого англійське **Volynia**¹⁶⁾ німецьке **Wolhynien** і т. д.

Наскільки назви: чеська **Volyně** та померанська **Wollin** ті самі, що наша **Волинь/Велинь**, про те годі сказати без окремого дослідження історичних записів та розвитку кожної з них зосібна. Назва чеської **Волині** виглядає на аналогічну формацію. Не виключене одначе, що вона була відтворена на основі укр. назви **волинян**. Та ця справа, як справа назви **Wollin**, лежить поза обсягом наших міркувань: вони мали на меті розглянути й дати пояснення передусім подвійній формі назви **Волинь/Велинь**, що досі стояла на перешкоді при всяких спробах подати її етимологію.

IV

Як інші назви, так і назва Волині стала основою для творення назв місцевих, особових прізвищ та врешті апелювативів (гатуркових іменників).

В нашій доповіді на II Науковій Конференції Канадійського Відділу Наукового Т-ва ім. Шевченка в Торонті, дня 3 вересня 1951 р., під наголовком “Назва Волинь в Алберті” ми виказали, що ця назва була переміщена (трансплясована) з Європи до Канади й в Алберті стала основою назви однієї з шкіл та околиці, подібно як такі назви, як “Буковина” (Алберта, Саскачеван), “Україна” (Манітоба, Саскачеван, Алберта, Квебек), “Русь” (Саскачеван) і ін. (пор. авторову працю “Канадійські місцеві назви українського походження,” УВАН, Вінніпег 1951, стор. 19, 64, 72 і т. д.).

До цієї групи назв стоїть близько назва “Володимир Волинський,” як назва місцевості, положеної на Волині, в Україні, в відрізненні від інших “Володимирів” сх. Європи.

¹⁶⁾ З двох англійських форм **Volynia** й **Volhynia** треба — на нашу думку — дати перевагу формі **Volynia**.

З особових прізвищ, що нам відомі й що зв'язані своїм по-
встанням із назвою Волинь, назвемо такі:

Волинець (м. ін. і в Вінніпегу є таке прізвище),
Воляняк (напр. видавець “Нових Днів” у Торонті),
Волинський (напр. Wolinsky в Вінніпегу) і ін.

Безпосередньо від назви Волині утворено новіше окрес-
лення людности Волині “воляняки,” на місце старих “волянян.”
Для жіночого роду українська мова має окреслення “волянка,”
здрібніле “воляночка,” пор. “Татари йдуть, воляночку ведуть”
(Грінченків “Словник,” I, стор. 291), хоч і назва “воляничка”
(до: “воляняк”) в народній мові не рідка.

З апелятивів, зв'язаних з назвою Волинь, треба навести
слово “волянка” на визначення народного духового інструмен-
ту, що складається з шкіряного мішечка (пузиря) й кількох
трубок, інакше “дуди” (кози). Музикант, що грає на “волянці”
— “волящик,” тобто дудар (пор. М. Я. Калинович: “Російсько-
український словник,” Москва 1948, стор. 49). Ці терміни “во-
лянка,” “волящик” відомі тепер передусім у російській мові,
хоч немає найменшого сумніву, що їхнє повстання в'яжеться з
назвою Волинь. “Волянка” (“воляночка”) відноситься, як по-
казано вгорі) передусім до “мешканки Волині.”

ЛІТЕРАТУРА — LITERATURE

- A. BRÜCKNER: “Mitologja słowiańska”, Kraków 1918.
” “Słownik etymologiczny języka polskiego”, Kraków 1927.
J. J. EGLI: “Nomina geographica. Versuch einer geographischen
Onomatologie”, 2 Auflage, Leipzig 1892.
Г. Г. ГИНКЕН: “Древнейшие русские двусосновные имена и их
уменьшительные”, Живая Старина, Вип. IV, С. Петер-
бург 1893.
М. ГРУШЕВСЬКИЙ: “Історія України-Руси”, т. I, Львів 1913,
(третє вид.); т. II, Львів 1905.
R. JAKIMOWICZ: “Szlak wyprawy kijowskiej Bolesława Chrobrego
w świetle archeologii”, Rocznik Wołyński, T. III, стор.
10-104, Рівне 1934.
М. КОРДУБА: “Що кажуть назви осель”, Рідна Мова, Рік VII,

Жовква 1939, стор. 17-24, 81-88, 169-74, 193-200 і 241-246.

Е. KUCHARSKI: "Mazowsze pierwotne i zagadnienie szczepów polskich", *Studia Staropolskie. Księga ku czci Aleksandra Brücknera*. Kraków 1928, стор. 27-63.

Ј. PERWOLF: "Slavische Völkernamen", *Archiv für Slavische Philologie*, Bd. VII, S. 590-628 і Bd. VIII, S. 1-35.

ЯР. РУДНИЦЬКИЙ: "Канадійські місцеві назви українського походження", УВАП, Вінніпер, 1951.

" "Назва Волинь в Алберті." Доповідь на II. Наук. Конференції НТШ в Торонті, дня 3 вересня 1951, пор. "Наша Мета," Торонто.

" "Матеріал до "Етимологічного словника української мови", що тепер зберігається в Манітобському Університеті в Вінніпегу.

" "Nazwy geograficzne Wojkowszczyzny", Львів 1939.

ОЛ. ШАХМАТОВ: "Введение в курс истории русского языка", С. Петербург 1916. і А. КРИМСЬКИЙ: "Нариси з історії української мови та хрестоматія", Київ 1922.

А. SZEŁĄGOWSKI: "Kwestya ruska w świetle historyi", *Odbitka z "Przeglądu Narodowego"*, Warszawa 1911.

М. VASMER: "Russisches etymologisches Wörterbuch", Heidelberg 1950—51.

" "Die alten Bevölkerungsverhältnisse Russlands im Lichte der Sprachforschung", Berlin 1941.

Г. VERNADSKY: "Ancient Russia", New Haven 1946.

W. VONDRAK: "Vergleichende slavische Grammatik", Bd. I, Aufl. 2, Göttingen 1924.

Ярослав Пастернак

НАЙСТАРШІ ЧАСИ ВОЛИНІ

Найстарша історія Волині, що про неї розказують тільки добуті археологами із землі пам'ятки давноминулих культур, починається ще з того часу, коли третій з черги наступ північного льодовика, коло 200,000 літ тому, вкрив був більшу частину Волині грубенною верствою льоду. Вздовж південного краю льодовика розтягалась тундра і серед цього субарктичного краєвиду появились перші люди на Волині. Звідкіля вони прийшли, годі ще певно сказати, і тільки можна здогадуватися, що—зі заходу, бо в цьому ж часі були вже заселені скельні печери в околицях Кракова, а найближчі східні “сусіди” жили аж на далекому Криму.

Волинські перші поселенці розтаборились також у вапнякових печерах на горах “Святий Дух” і “Гостра Гора” біля Крем'янця. Вони жили з ловів на мамутів, носорогів та інші тварини, збирали різні земні плоди, овочі й мушлі та вміли виробляти вже, шляхом оббивання, різне крем'яне знаряддя для всілякого роду праці-різання, шкрябання, рубання тощо. Дещо з цього знаряддя осталося до наших часів; це сьогодні найстарші свідки побуту першої, ще печерної, людини на Волині.

Минули десятки тисяч літ. Підсоння стало тепліше, льодовик танув з південного кінця й відступив на південне Полісся, мокра тундра перемінилася в сухий, холодний степ, люди покинули печери і стали таборувати на вільному повітрі. З того часу було чи то викопане, чи знайдене грубе крем'яне знаряддя біля Дубна (Липа), Крем'янця (Малі Вікнини) і Рівного (Мар'янівка). Є здогади, що це були, мабуть, вже інші поселенці, які перекочували на Волинь зі Семигороду, вздовж Дністра й Пруту. Приблизно в ті самі околиці, тобто в Дубенщину (Липа, Острів), Крем'янецьчину (Дівича Гора) та Рівенщину (Горо-

док), прийшли пізніше, але ще в часі останньої (четвертої) льодової доби, перші гурти кочуючих мисливих з Київщини і це був перший початок етнічно-культурної єдності Волині із землями, що їх сьогодні займає український нарід.

Зо 12,000 літ тому скінчилася була на українських землях льодова доба і з-під стопленої холодної криги показалися шутровища, пісок та родюча глина, що скоро вкрилася травою, корчами, а далі й лісом. Теплий західний вітер висушив лави піску та утворив з них великі, перодючі, безлісні надми. З великою правдоподібністю можна здогадуватися, що після остаточного усунення льодовика на північ більшість галицько-волинського палеолітичного населення відійшла за ренами та іншими холодними тваринами в північний напрям. Решта злилася з новими пришельцями із нинішніх східньо-українських земель та стала заселювати безлісні піскові надми. Настала середуща кам'яна, так зв. мезолітична доба, що тривала приблизно від 12,000 до 5,000 літ до Хр.

Головним джерелом прожитку стало полювання на дрібні тварини та водяні птиці; для цього дуже добре приготився винайдений саме в мезоліті лук. Допоміжним було далі риболовство, збирання їстівних молюсків (мушель) та різних овочів. Зі зміною способу життя змінилося також і потрібне до нього знаряддя. На місце великих, грубо оббиваних, — прийшли дуже дрібні крем'яні вироби до різного вжитку, а між ними багато малих стрілок. З того часу знайшлося вже кілька-надцять стоянок на піскових дюнах південної та західної Волині. Як зазначити їх на карті, показується, що населення стало помітно збільшуватися та поширювати заселену територію вздовж Бугу на північ, аж над горішню Прип'ять.

Минали дальші тисячі літ. Підсоння стало ще тепліше, а земля більш пригожою до постійного заселення. Тодішнє населення України, в цьому й Волині, перейшло від кочового до більш осілого життя, стало гуртувати свої хати-ліп'янки в невеликі селища та закладало біля них перші погребщища з устійненим вже похоронним обрядом та вірою в загробне життя. Прикорчений, як до сну, кістяк, біля нього страва в дорогу на другий світ, туалетні прикраси, кам'яна зброя й різне знаряддя,

потрібне до чисто фізичного (як думали) життя на другому світі. На теренах, вкритих урожайною жовтою глиною (лесом), воно займалося вже примітивним хліборобством та плеканням худоби, щоб стати незалежним від неврожаю самосійних земних плодів та невдачі на ловах. Крім того, жінки стали ліпити перші горшки з глини, варити в них, готувати муку на зернотерках та пекти з неї певеличкі паляниці на розпалених каменях. Чоловіки займалися більше ловами, риболовством, будовою хат, виробом дерев'яного домашнього й господарського приладдя і для цього вдосконалили техніку виробу кам'яного й крем'яного знаряддя, придумавши шліфування леза, щоби зробити його гострішим. В археології називаємо ці часи молодшою кам'яною (неолітичною) добою, що тривала приблизно 3,000 літ (5,000—2,000 до Хр.).

Волинське місцеве населення помітно збільшилося в неолітичній добі. Одна його частина займалася управою ріллі та скотарством, друга держалася багатих зложищ доброго крем'яного сирівцю в басейні Бугу, виробляючи прегарне крем'яне знаряддя (сокирки, кинджали, списи, серпи, ножі тощо) для власної потреби та для масового експорту. Стрічається це знаряддя від Підкарпаття по Прип'ять і від Сяну аж по Дніпро. З огляду на цей величезний простір його поширення, який лежить в межах слов'янської, а тим самим і української прабатьківщини, київський археолог В. Данилевич мав надбужанську культуру вже за праслов'янську, що, дуже можливо, згідне з правдою.

На підставі археологічних матеріалів, даються завважити на Волині в неолітичній добі перші зв'язки з предками західніх праслов'ян. Зі Шлеська вздовж Висли просуваються на схід групи хліборобів, які приносять зі собою прикметний глиняний посуд, прикрашений ритими спіралями, та кам'яні мотики. В розшуках за кращою землею вони доходять до устя Сяну і тоді одна їх група на південний схід у Подністров'я, а друга переходить у східньому напрямі через Буг, поселяється в околиці сьогодняшнього Луцька (Баїв, Валентинів, Гнидава) та окремими гуртками доходять через Горинь аж до Случа (Устя на Костопільщині).

Водночас з Подністров'я пробираються вздовж Серету в околиці Вишнівця (Бодаки) й Володимира Волинського (Лежниця) частини другої групи праукраїнських племен, що заселяли тоді Україну від Дніпра до Серету та вздовж Дністра до околиць сьогоднішнього Галича. Ці “трипільці” (так їх називають від с. Трипільля на Київщині, де вперше викопали одно з їхніх селищ) принесли зі собою на Волинь культ богині-матері, знання будувати наземні хати “на стовп” та високе почуття мистецтва, що виявляло себе в прегарному поліхромному розмалюванні глиняного посуду та в таракотовій плястиці.

Під кінець молодшої кам'яної доби, у другій половині III тисячоліття до Хр., мирні життєві умовини праісторичної Волині в основному змінюються. З далекої півночі, з убогих піскових земель доходять до західньо-українських земель перші міграційні хвилі прагерманів, що узброєні в кам'яні бойові топірці та в луки з'являються вже не як мирні поселенці, але як кочуючі завойовники осілих хліборобських племен. Приваблював їх до себе урожайний український чорнозем та багатші на траву степи. На Волині вони були якийсь час панівною верхівкою, яка, не почувавши себе досить безпечно серед расово чужого населення, поселялася переважно на вищих, з природи оборонних місцях та окружувала свої селища глиняними валами. Кілька таких найстарших волинських городищ збереглося до сьогодні в околиці Володимира Волинського (Зимно, Їжів, Лежниця, Літовиж, Городок грубешівський). Своїх померлих ховали завойовники у скриньках, зложенх з кам'яних плит, що їх археологи просліддили над Бугом, Горинню, Случем, Норину, Іршавою й Тетеревом.

Місцеве, праслов'янське населення Волині, не зважаючи на владу чужої верхівки, не затратило своєї хліборобської культури. Не дозволяло на це почуття расової окремішності, притаманна хліборобам особиста гідність та до сьогодні в українському народі глибоко вкорінена нехоть до всякого недемократичного насильства. Навпаки, як тільки більша частина кочовиків подалася з Волині дальше на схід і з заходу прийшли, приваблені доброю землею, ще одні поселенці, тим разом хлібороби з т. зв. лужицькою культурою, надбужанці скоро асимі-

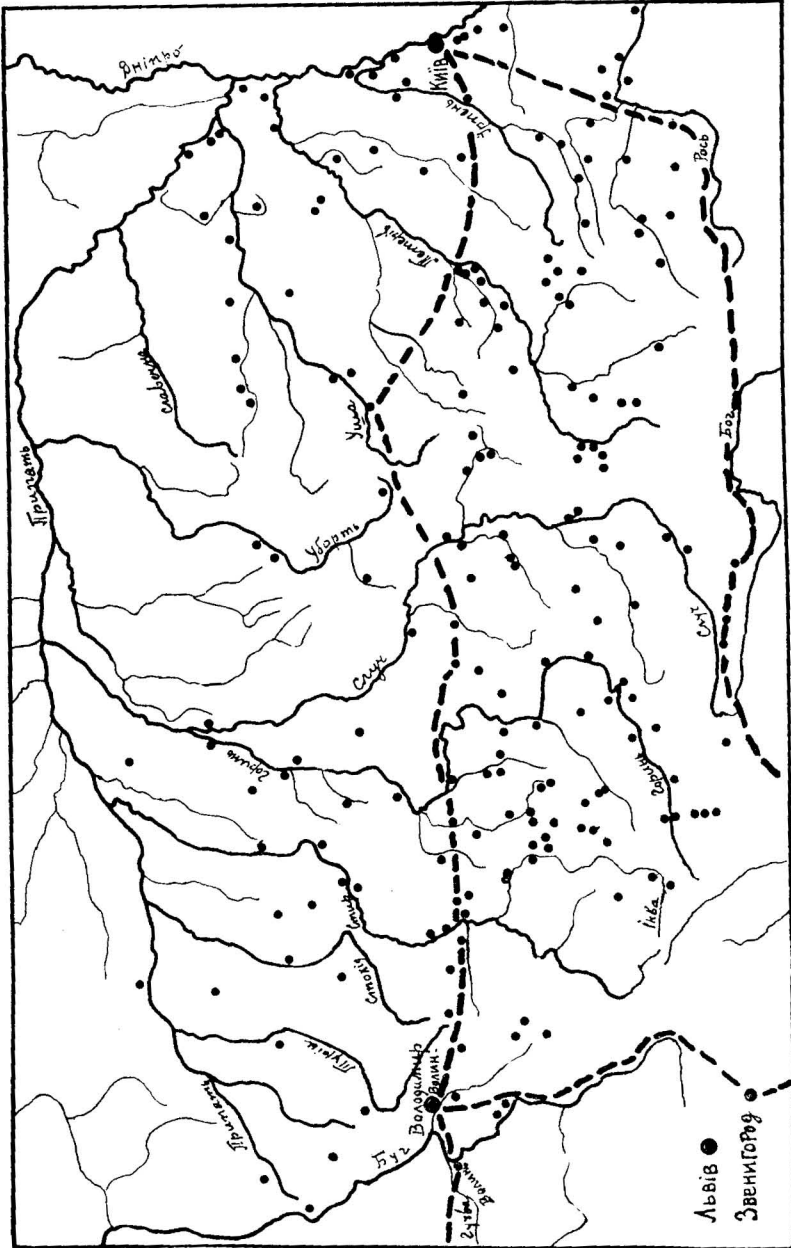
лювали їх, переймаючи від них новий похоронний обряд тілопалення, нав'язали торговельний контакт з Закарпаттям для добування звідтіля новомодних тоді виробів з бронзи і в той спосіб протягом короткого часу їхня цивілізація й культура досягли значного позему.

Цей рівень своєї відродженої культури, званої в археології в и с о ц ь к о ю (с. Висоцько біля Бродів), зберегли Волиняни також і в останньому тисячолітті до Хр., коли на зміну бронзі прийшов новий культурний метал—залізо. Залишки висоцької культури знані головню з погребіщ на південній Волині (Крем'янецьчина, Остріжчина) та в горішньому Побужжі (Брідщина, Золочівщина). Корінне населення Волині, що ховало там своїх померлих, можемо вже назвати його історичним іменем. Це н е в р и грецького історика Геродота (V. ст. до Хр.), від яких починається ранньо-історична доба Волині.

Крім удержування дальших зв'язків зі Заходом, неври перші нав'язали контакт Волині з тодішнім класичним світом, а саме з грецькими колоніями в південній Україні (Ольвія). Звідтіля вони діставали мистецькі вироби грецьких золотарів (срібні посудини до пиття у виді тваринних голів (Дуліби, Хоняків на Остріжчині), гончарів (амфора зі Шпанова біля Рівного) та перші на Волині монети (околиця Луцька). За посередництвом грецьких купців неври мали також деякий зв'язок со Скитами, що зайняли були тоді української стени (котел з Антонінів біля Заслава, меч з околиць Дубна).

В останніх століттях до Хр. починається новий наступ прибалтійських германів на південний схід. Зрушені ними з місця венеди, предки західніх слов'ян, доходять уздовж Бугу на західню Волинь (тілопальні погребіща в Дорогичині н. Б. і в Заборолі біля Рівного) та збройною силою займають горішне Побужжя й західне Поділля аж по Дністер. Користаючись цим північні германські купці, вздовж Бугу нав'язують контакт со східніми слов'янами-неврами. Їхній торговельний шлях позначений т. з. п і д к л ь о ш о в и м и тілопальними гробами, що з них один відкопали в Млинських біля Володимира Волинського.

У перших сторіччях по Хр., в часі існування римських колоній над Дунаєм та їхнього безпосереднього впливу на Ук-

ВОЛИНСЬКІ ГОРОДИЩА КНЯЖОЇ ЛОБИ (За Р. Якимовичем).
Переривано лінією зазначені головні шляхи.

раїну затісняється зв'язок Волині з Подністров'ям та з центральними українськими землями. Дуже численне, як на ті часи, населення середнього Подніпров'я, де був центр праукраїнських племен з їхніми тілопальними “полями поховань,” шляхом міграції та торгівлі значно посилило місцевий національний елемент Волині і других західньо-українських земель та внесло туди нові здобутки класичної цивілізації, як різного роду прикраси, фібули, застібки до одєжі, точену вже на гончарському колі сиву кераміку тощо.

Пожвавлену торгівлю вела Волинь тоді з римськими торговельними факторіями в південній Україні вздовж Дніпра (через Київ) та Дністра. Доказом цього—десятки скарбів римських срібних монет-динарів, що їх знайдено вздовж Дністра, Дніпра, в Києві та на Волині в околицях Житомира, Новгороду Волинського, Заслава, Рівного, Здолбунова, Крем'яниця, Луцька, Ковля, Костополя, Горохова й Грубешова. Римські купці привезли на Волинь вироби своїх надчорноморських промислових робітень, а в заміну брали, чи більшістю за гроші купували, шкури, хліб, мед та, мабуть, і невольників.

Торговельні зв'язки Волині зо Сходом не переривалися й на початку великого переселення народів, доказом чого—срібний скарб з V—VI ст. з Хонякова біля Острога; дві срібні миски в ньому сасанідського (перського) виробу — це перші вістуні торгівлі Волині і взагалі західньо-українських земель з близьким Сходом.

Згадана мандрівка народів не залишила по собі ніяких матеріяльних слідів на Волині. Археологам не відомі досі ще жодні пам'ятки ні по гунах, ні по аварах, на всіх західньо-українських землях, і тому на сьогодні дуже правдоподібний здогад, що ні одні, ні другі азійські кочовики не були взагалі на Волині. Тим самим здогад деяких істориків, що авари мучили слов'янське плем'я дулібів на Волині у VII. ст., не знаходить досі ще жодного потвердження в археології.

Про княжі часи (IX—XIV. ст.) на Волині збереглося багато історичних вісток в Київському та Галицько-Волинському літописах, тому вони належать вже до історії; тут згадаємо тільки найважливіші археологічні пам'ятки Волині з княжої доби. Най-

більш прикметні з них — обведені валами городища, що густою сіткою вкрили цілу Волинь, як і всі другі українські землі, та були адміністративними центрами і водночас сховищами для довкільного населення в часі ворожих наступів. На жаль, ні одно з них не було досі цілісно досліджене і тільки зі систематичних археологічних дослідів на інших городищах того самого часу (Київ, Галич, Давидгородок) знаємо, що всі будинки на них були дерев'яні, а з камня був один тільки терем (оборонна вежа), і то не весь. Найстарші з цих городищ походять, згодом, з IX—X. ст.

Кругом городищ були селища, де населення жило ще в землянках або в хатах вкопаних частинно в землю (Городок біля Рівного), а біля них були могили цього ж населення. Ті з них, що походять ще з поганських часів (IX—X. ст.), тілопальні, пізніше, в перших початках християнства (XI—XIII. ст.) покійників вже не спалювали, але давали їм в могилу, прадавнім звичаєм, ще горщик зо стравою, прикраси, різне приладдя, зброю тощо, і тільки приблизно від XIV—XV. ст. покійникам перестали давати страву й дари до гробу та сипати над ними могили.

До нерухомих пам'яток княжої доби належать ще муровані церкви, що збереглися більшістю тільки у фундаментах або в дуже перебудованому стані. Найстарша така церква на Волині була у Володимирі Волинському, побудована ще за часів Володимира Великого у 992 р., але по ній не лишилося найменшого сліду. Другу збудував там князь Мстислав Із'яславич у 1160 р. і вона збереглася в сильно переробленому стані до сьогодні. Мабуть, з того самого часу походить і церква св. Василя в Овручі.

Другу групу археологічних пам'яток княжої доби творять дрібні вироби масового та домашнього промислу для різного вжитку, що їх дуже багато знайдено у волинських могилах, городищах та селищах. Всі їх годі тут обговорювати; загально можна сказати, що вони, як і всі вище згадані нерухомі пам'ятки, ясно виявляють повну культурну єдність княжої Волині з іншими українськими землями. До постійного підтримування потрібних для цього зв'язків причинювалися тоді часті воєнні

походи, подорожі та головню живі торговельні взаємини всіх частин українських земель зо столичним городом Києвом. Найним доказом останнього — багато скарбів срібних прикрас та гривень київського типу, що їх знайшли вже в різних околицях Волині (Жадківка біля Новгороду Волин., Висоцьк біля Сарнів, Бегень, Козлинь і Софіївка біля Рівного, Борщівка біля Дубна, Володимир Волинський). Доказом торговельного зв'язку Волині з Візантією, - - скарб золотих візантійських монет, викопаний у Гладковичах біля Овруча, а з закаспійським імпортотом (шляхом через Київ), комплект залізних пряжок та оружжя до ремінного пояса, прикрашених рослинним орнаментом та олив'яною інкрустацією, що їх відконали в Городку біля Луцька.

Торгувала Волинь і своїми, хоч і багато скромнішими виробами з ближчими й дальшими сусідами. Нпр., в околиці Овруча було в княжих часах кілька великих робітень прясличок (кружків до веретен) з рожевого волинського лупаку, які шляхом торгівлі десятками тисяч розходилися по всій Україні, Росії та Польщі.

У загальному відомі досі волинські пам'ятки з княжої доби не сягають взад поза ІХ ст., тобто поза найраніші початки Київської Держави. Коли ж тепер деякі історики пов'язують відомість арабського історика Мас'уді про слов'янське плем'я валінана, що володіло над другими племенами, з літописними волинянами, то це переносило б їхню гегемонію (володіння), як правильно здогадувався вже М. Грушевський, на ІХ ст. і це вповні погоджувалося б з результатом дотеперішніх археологічних дослідів на Волині. Але спроби пов'язати плем'я валінана з дулібами й аvaraми і доказувати в той спосіб існування сильного племінного союзу на Волині вже в VII. ст. не знаходять досі жодного оправдання в археологічних матеріялах Волині. І тут виринає поважна проблема: з одної сторони не знаємо досі ні одної знахідки з VII ст. на Волині, а з другої, годі припустити, щоб край, який був густо заселений в перших століттях по Хр. і виказує не менш густе заселення в ІХ—Х ст., був зовсім безлюдний під кінець великого переселення народів, яке, до речі, його зовсім не засягнуло. Відповідь на цю спільну,

археологічно-історичну проблему можуть дати одні тільки систематичні теренові досліди археологів на Волині, зокрема на старовинному досі ще ніким не розкопуваному городищі “Волинь” (в селі Городок між Бугом та Гучвою), яке дало назву всій волинській землі і мусіло б бути столицею згаданого вище племінного союзу.

Вибрана література.

1. АНТОНОВИЧ, В.: Раскопки курганов в западной Волини (Труды XI. археолог. съезда, Москва 1901).
2. АНТОНОВИЧ, В.: Археологическая карта волинской губернии (там же).
3. МЕЛЬНИК, Е. Н.: Раскопки в земле Лучан (там же).
4. ПАСТЕРНАК, Я.: Нові римські пам'ятки з Галичини й Волині (Записки НТШ, 151, Львів, 1931).
5. ПАСТЕРНАК, Я.: Коротка археологія західньо-українських земель, Львів, 1932.
6. ПАСТЕРНАК, Я.: До проблеми поширення й хронології лінійно-стрічкової кераміки в Європі, УВАН, Авгсбург, 1948.
7. РІЧИНСЬКИЙ, А.: Старий город Волинь. Львів, 1938.
8. СІЧИНСЬКИЙ, В.: Архітектура старокнязівської доби. — Прага, 1926.
9. ЦИНКАЛОВСЬКИЙ, О.: Матеріяли до археологічної карти Волині (Записки НТШ., 154, Львів, 1937).
10. ЩЕРБАКІВСЬКИЙ, В.: Кам'яна доба в Україні, Мюнхен, 1947.
11. (ЗБІРНА ПРАЦЯ): Археологія України (Енциклопедія Українознавства, I, 5, Мюнхен—Нью Йорк, 1949).
12. ANTONIEWICZ, A.: Archeologia Polski. Варшава, 1928.
13. ВРҮК, J.: Kultury epoki kamiennej na wydmach zachodniej części połudn. Wołynia. Львів, 1928.
14. JAKIMOWICZ, R.: Szlak wyprawy kijowskiej Bolesława Chrobrego w świetle archeologii. Rocznik Wołyński, T. III, Рівне, 1934.
15. KORDUBA, M.: Die ostgermanischen Handelswege durch die Ukraine (Światowit XV, Варшава, 1933).

16. KOSTRZEWSKI, J.: Les origines de la civilisation Polonaise.
Париж, 1949.
17. KOZŁOWSKI, L.: Zarys dziejów Polski południowo-wschodniej.
Львів, 1939.
18. PASTERNAK, J.: Ostausbreitung der Spiral-meander Keramik.
Відень, 1944.
19. SULIMOWSKI, T.: Kultura wysocka. Краків, 1931.

Юрій Мулик-Луцик

ПСИХО- И АНТРОПОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВОЛИНЯН

Після того, як Володимир Антонович (Низенко) поклав у нас основи під систематичне вивчення характерології слов'янської та української¹⁾, цей предмет залишився в нас у стані застою. Окремі розвідки на цю тему, потрактовані авторами під різними суб'єктивними кутами погляду: соціологічним, історично-філософічним, антропологічним і т. д., свідчать про брак методи, а висліди праць ще постійно відзначаються браком розкриття суті української духовости.

Для прикладу подамо зразки сучасних поглядів у нашій науці на українську вдачу. Н. Я. Григоріїв пише: "Головними недохватками (недостачами — Ю.М.-Л.) української вдачі... — некритична побожність (віра), мала інтелектуальність, слаба ініціативність, невелика рухливість, політична неактивність, романтичність, непрактичність... Позитивна сторона української побожності-моральності, побудована на засадах християнства"²⁾. І. Мірчук підкреслює гіпертрофований індивідуалізм, ідеалізм та в пізнанні—перевагу інтуїції над розумом, почування та емоції над раціональним.³⁾ Р. Єндик підкреслює нордійські риси в українців княжих та козацьких часів: активізм, войовничість і завойовництво та "спочивання на лаврах" після перемоги.⁴⁾ Філософи Мірчук та Ващенко⁵⁾ стоять на ста-

1) "Три національні типи народні" (Правда) 1888 р.

2) Українська національна вдача. Вінніпег 1941 р., ст. 58—59.

3) "Світогляд українського народу". Науковий Збірник Українського Вільного Університету в Празі, т. III, Прага 1942, ст. 225—243. Порівн. також цей погляд в працях І. Мірчука: "Die geistigen Merkmale des ukrainischen Volkes". (Handbuch der Ukraine. Leipzig 1941, ст. 78, 79, 80. "The Basic Traits of the Ukrainian People" (Ukraine and its people. Munich 1949, ст. 35—54). "Das dämonische bei den Russen und den Ukrainer". Ein Beitrag zur Bestimmung der ukrainischen Weltanschauung. Slavistica No. 8. Augsburg, 1950.

4) "Антропология українців". Географія України. За ред. В. Кубійовича. Львів-Краків 1943, ст. 134.

5) Г. Ващенко: "Християнство і майбутнє людства". ч. 2. Мюнхен 1946. Його ж: Завдання виховання української молоді. Мюнхен 1947.

новищі єдиної психіки для всього українського народу. Соціолог Григоріїв сумнівається в це, кажуучи: “Говорити сьогодні про єдину виразну вдачу всього українського народу не можливо.” (ц. п., ст. 52). Щодо антропологів—остаточного погляду не маємо; він залежатиме від вирішення проблеми: є український антропологічний тип назагал одноманітний для всієї української території, як хотів Ф. Вовк, чи сильно зрізничкований для всієї української території, як хоче сьогодні Р. Єндик.

Суперечності, що їх маємо в досьогочасному стані дослідів, випливають з двох джерел: 1. Наука про расу в своїх основах тепер щойно в початках. 2. Українська наука ще не попала на властиву методу дослідів.

1. Не може бути сумніву, що суттєвих рис духовости—приблизно “постійних”—треба шукати в біології. А тут маємо перепони. Бо найперше, чисті раси не існують. А релятивно-чистих рас—дуже мало. Методологічною помилкою є на основі переваги даних рис певної “класичної” раси типізувати психологію для рас мішаних. Крім того, часто мішають конституціональні типи з антропологічними, визначаючи расову психологію на базі темпераменту, властивого для даного типа. Тим часом, даний конституціональний тип українця, різниться психологічно від свого відповідника в німця і т. д. До того ж, не можемо покищо расового типа на основі його фізики досліджувати клінічно, так як типа конституціонального.

Загалом про расовість досі написано чимало казок, а Günther тут відзначився особливо.

2. Щодо українців, майже з правила спираються в дослідях на історичному матеріалі та писаному сучасному. І так, чимало окремих осіб видало безліч різних опіній під адресою окремих рисів української вдачі (з тенденцією узагальнювати їх) відірвано від цілоти української духовости. Таку масу спостережень цитує Григоріїв у згаданій праці. У механічному зісумуванні ці опінії не дають синтези української духовости, а тільки — рухливу мозаїку, що суперечна в собі. Історичний матеріал — дуже часто постулятивно-педагогічний, отже не конче є відзеркаленням української психіки. Крім того, ча-

сто подають за суттєві риси несуттєві притаманності кон'юнктурно-набуті (нпр. вплив суспільний), а проминаючі—за постійні. Ця проминальність, змінність кон'юнктурно набутих рисів характеру не творить історично-тяглої одности й тому бачимо безодню між його діяхронікою та синхронікою.

До чільних питань у проблемі характерології належать: 1. Чи психіка українця слов'янська і 2. чи існує в нас загально-український психологічний “класичний” тип, тобто — чи ми психологічно соборні.

1. Коли виходимо зі становища, що чистого зразка раси немає, а є тільки расовість релятивна, тоді нам вільно й говорити про расу сучасну слов'янську, не дивлячись на її мішаність.

2. Тип біо-психіки, яку можна назвати “українською,” упротивень до психіки інших народів, безумовно існує для всієї української території, і то тип виразний. Правда, цю чіткість трохи припорошують риси набуті регіонально, але це не вирішує. Є певні риси постійні, що звернули на себе увагу чужинців, і що вони визнані за притаманні виключно для українців усїєї території. Нпр., Боплян ще в XVII ст. підкреслив цїкаву рису “плачучи смїятися.” Ця риса, незмінна й досї, оригінальна в українців. Володимир Сїчинський⁶⁾ дає чимало ілюстрацій до психологічної характеристики українців, що їх чужинці уважали за психологічно оригінальних, бо їх характер виразно кидався в очі.

Безперечно, деякі природні чинники (географія), суспільні (різні сфери окупації України ворогами) та мішані (геополітичні, нпр. надграниччя) зрізничкували трохи українську психіку в її нутрі, але це набуте зрізничкування — другорядне по відношенні до сталих біологічно-психологічних притаманностей, що суттєві та спільні для всього українського народу, і що впливають з його расового фактора. Але чи біо-психіка може бути соборна тільки під умовою, що існує соборний расовий тип, — це питання складніше.

Як в українців стоїть справа з єдністю расовою? Це і є сьогодні проблема. Федір Вовк, як відомо, стояв на становищі соборности українського антропологічного типа. Іван Раков-

⁶⁾ Чужинці про Україну, Авґсбург 1946.

ський трохи різничував його, а Р. Єндик кладе сьогодні натиск на склад антропологічних типів України.

Ф. Вовк каже: “Українці — досить одноманітне плем'я, темноволосе, темнооке, вищого за середній чи високого росту, круглоголове, розмірно високоголове, вузьколице, з рівним і досить вузьким носом, з розмірно короткими верхніми й довгими нижніми кінцівками. Сукупність цих ознак вважаємо визнати українським антропологічним типом”⁷⁾).

І. Раковський, трохи відступивши від “одноманітного” типа, стверджує, що між українцями 44% населення—динарці, а 22%—альпейці; це дає мішаний тип альпейсько-динарський, який Геддон зве “динадридським.”

Р. Єндик у статті “Антропологічна будова України” (Енциклопедія українознавства, 2 Мюнхен 1948, ст. 129) дає таку схему антропологічної диференціації України:

Округи	Расові типи.
Харківщина, півд.-зах. і півд.-схід. Галичина, Лемківщина, півн. Бойківщина, Холмщина, півд.-зах. Полтавщина, півд. Бойківщина.	Ядранський і схід. - європейський ясний і тем.
Гуцульщина, півн. Поділля, Бачка, зах. Бойківщина, Херсонщина й Одещина.	Ядранський з домішкою арменодського.
Пів. Київщина, Волинь , Кубань.	Нордійський з домішкою ядранського.
Чернігівщина, півд. Поділля, півн.-схід. Полтавщина, півд. Вороніжчина, середня Галичина, середня Бойківщина, центральна й півд. Київщина, Катеринославщина.	Ядранськ. середземноморський і темний схід.-європейський.

Не вникаючи в подробиці накресленої Єндиком антропогеографії, загалом заперечувати диференціації не можна. Але,

⁷⁾ Стаття “Антропологические особенности украинского народа”. (В енцикл. “Украинский народ в его прошлом и настоящем”, т. II. 1916 р.). Цит. за І. Раковським: “Черемога української науки. — Знахідок до історії антропологічних дослідів над українським народом”). Науковий Збірник Українського Вільного Університету. Мюнхен 1948, ст. 157 і 159.

з другого боку, годі абсолютно оспорювати й теорію Ф. Вовка про антропологічну соборність. Правда тут — посередині. Зберігаючи свої антропологічні різниці як другорядні, в основному українці витворили шляхом схрещення загально-українські антропологічні риси, що їх приблизно можна прийняти за Ф. Вовком.

Інша річ — причиновий зв'язок української психології з антропологією. Бо відомо, що під поняттям про расу розуміємо ці обидва фактори (антропологію та біо-психологію) разом. Найперше поставимо питання: Чи в процесі антропологічного схрещення домінація того чи іншого антропологічного типа веде за собою всамосіб його перевагу психологічну? Це — велике питання! Знаємо ж, що бувають діти фізично схожі на батька, а психологічно на матір або навпаки. Отже наявність різних антропологічних груп в Україні не конче мусить давати адекватну до них груповість психологічну. Подруге, в змішанні антропологічному, при зберіганні певних рисів психологічних, впливаючих з антропологічних різниць, надрядний психологічний тип, як синтетичний соборний продукт, витворюється скоріше за загального для всієї території типа антропологічного. Не дивлячись на різні тілесні групи в Україні, треба рахуватися з біо-психологічною соборною надбудовою, чи властиво — базою. Коли йдеться про психіки регіональні, то вони існують біологічно, але — як відтіні психіки соборної.

Між двома народами може бути велика схожість антропологічна, але ще більше розходження психологічне. Це треба мати на увазі в науці про расу. В антропології дуже часто з цим не числяться.

Дальше, проблема типа слов'янського. Давній спільний праїндоевропейський пень, який німці мають претенсії називати праїндогерманським, розчленовуючись на європейськ раси, на кожній з них залишив свою печать спільного походження, що ми його звемо індоєвропейським, а німці — індогерманським. Тобто німці твердять, що всі ці раси, а міжними й слов'яни — індогерманці. Сучасні слов'яни належать до того індоєвропейського відламу, що сильно змішався з іншими расами. Справді маємо небагато скупчень, де існують приблизно чисті слов'яни—

індоевропейці. Тому за слов'янського типа призвичаїлися уважати продукти змішання, а не класично-слов'янського. І де чисті слов'янські типи зберігаються, їх часто вважають за таких, що не даються підтягнути під сучасну категорію слов'ян (мішанців). Ми не знаємо, як далеко різнилися антропологічно чисті слов'яни від нордійців у добі розщеплювання індоевропейського племені. Думаю, що між слов'янами та нордійцями була куди менша антропологічна різниця, як між нордійцями та альпейцями. Тому то сьогодні рештку приблизно чистих слов'ян підозрівають у нордійстві.

Між українцями безумовно збереглися такі скупчення чистих слов'ян. Щодо соборної психології українців, в основному вона викликає сумніви тому, що ще досі не висвітлено взаємовідношення між різними антропологічними елементами, що увійшли в склад українського народу. Методологічною небезпекою його наświetлювання — було б вбачати не “хемічне,” а механічне з'єднання різних антропологічних типів. Це з'єднання — не сума, а синтеза. Українці витворюють свою власну расу, а в авангарді цього синтетичного об'єднання йде повстання соборної біо-психіки, як наслідку схрещення фізичного, не дивлячись на це, що об'єднання-взаємоасиміляція психологічна попереджує фізичну. Тому то рештки старих антропологічних типів в Україні, які ще різняться від українського соборного типа, вже виявляють українську расову психіку, а не ту, що її мають ідентичні з ними антропологічні типи в інших народів. Тому то в Україні, говорячи про антропологічні типи, нпр. нордійські, альпейські і т. д., вже не можемо думати про адекватну до неї психологію нордійську чи альпейську, так як говоримо щодо них у Німеччині, Франції і т. д. При змішанні—поняття про расу вже не завжди покривається з поняттям про антропологію.

Все ж таки синтеза антропологічна та психологічна в українському народі є. Щоб її зрозуміти, — необхідна аналіза; ця остання можлива тільки при висвітленні взаємовідношення антропологічних груп. Під цим оглядом чимало наших земель не викликали до себе ближчого зацікавлення, а коли й викликали, то стали предметом дискусії.

До числа таких належить Волинь. Що більше, вона (поруч Посяння), була вирізана Вовком та Раковським, як ця, що з-поміж усіх українських земель має найбільший відсоток нордійців. Р. Єндик має Волинь (поруч півн. Київщини й Кубані) за ту, де переважає нордійський елемент з легкою домішкою ядранського. Не виключене, що Волинь має більше нордійської домішки, як визначив Вовк, але видається сумнівною в ній перевага нордійців. Волинь належить до центральних земель того простору між Дніпром та Вислою, що був коліскою праслов'ян. Після того ще досі немає жодних даних твердити, щоб центр праслов'ян був опанований нордійцями тоді, як периферії його та шлях, яким нордійці на Волинь проникали, був більше слов'янським за Волинь.

Вже скоріше треба допускати, що Волинь зберегла приблизно чистий елемент праслов'янського типу, і що цей елемент має в собі більшість фізичних прикмет, спільних з нордійцями, хоч і нордійським расово не є. Правда, в мене немає безпосередніх матеріалових підстав заперечити цього, що на Волині переважає нордійський антропологічний тип. Як основний протиаргумент можна висунути теорію Ф. Вовка. Цей патріарх укр. антропології, як відомо, поділив укр. територію на три антропологічні смуги: 1. Північну, 2. Середню та 3. Південну за принципом варіантів, що трохи різничують одноманітного всеукраїнського типу. Тому, що до двох з цих, отже до більшості, входить Волинь, дозволю собі подати, за Вовком і Раковським, антропологічний склад цих смуг⁸⁾.

Антропологічні типи.	Північна смуга.	Середня смуга.
Ядранський	34,5	41,0
Альпійський	22	24
Альпо-ядранський	56,5	65,0
Середземноморський	3,9	4,0
Східноєвропейський	3,5	2,5
Сарматський	3,0	2,0
Нордійський	2,0	0,3
Мішаний	32,0	26,0

8) І. Раковський, ц. п., ц. ст.

Як і більшість українців тієї північної смуги, північні волиняни переважно середнього росту, більшість півкруглоголові, високоголові, середньолиці, з досить широким носом — часто пиркатим; волосся й очі зовсім ясні.

Тип середньої смуги, на думку Вовка, — переважаючий для всієї України. Його характеристику ми подали вище. До цього “класичного” українського типу належать і південні волиняни. Ф. Вовк каже: “Порівнюючи антропологічні особливості українців з такими самими особливостями інших слов'янських народів, ми бачимо, що українці безперечно найбільшу спорідненість виявляють із слов'янами південними і західними (за

Переважаючий тип волинської жінки.

вийнятком поляків) і, згідно з поглядами антропологів Наму і Deniker-а, їх слід зачислити до так званої ядранської або динарської раси, яку ми воліли б назвати слов'янською”⁹⁾ На думку Вовка та Раковського, українці — це “альпеїзована” відміна переважаючого тут ядранського типу.

Тому Вовк і волинян зараховує до цієї “альпеїзованої” динарської раси, яку він зве “слов'янською,” а класичним її типом — мешканці середньої смуги (отже й південні волиняни),

⁹⁾ Раковський, ц.п., ст. 159.

які виявляють схожість зо всіма південними та західними слов'янами, за винятком поляків. Цим самим твердження Вовка суперечить поглядові Григорієва, що немов би то Волинь (в рамках всієї захід. України) мала велику польську домішку¹⁰⁾. Це свідчить про велику антропологічну відпорність волинян та їх культ чистої крові, коли на межі польської експансії вони зберегли себе від антропо-асиміляції й захистили чисто-українського типа.

Якщо волиняни дійсно нордійці, тоді вони втратили чимало своєї оригінальності фізичної та більшість елементів нордійської психології, задержуючи деякі її складники; якщо ж вони являють собою одну з чистих залишок праслов'ян, яких ми не знаємо, тоді на їх матеріялі можемо мати приблизне уявлення про антропо—і психологію праслов'н. Я схилаюся до цієї другої евентуальности.

На цьому місці (за методою Е. Кречмера) спробую коротко накреслити біо-психологічну структуру українців, подаючи переважуючі риси темпераменту:¹¹⁾

Циклотимно - віскозна релятивна: 1. Діятетична пропорція між піднесенням (захватом, радістю) та депресією (смітком) інтензивна синхронідна. 2. Між експлозією та флегматикою.	Психестезія.
Циклотим: Амплітуда темпераменту між рухливістю та повільністю. З щітотимної альтернативи: розум і почування; почування інтензивне.	Психічне темпо.
Циклотимно-віскозний: 1. Адекват спонуки, природність, м'якість, 2. Повільність.	Психомотилітет.

¹⁰⁾ Ц. п.

¹¹⁾ *Geniale Menschen*. Berlin, 1929 (розд. V. "Genie und Rasse"). Зразки схем з його ж "Medizinische Psychologie". Stuttgart 1947, ст. 148.

Темперамент південних волинян.

Циклотимно-віскозна релятивна: 1. Діятетична пропорція між піднесенням (захватом, радістю) та депресією (смуток) інтензивна і релятивно-синхронідна. 2. Між експлозією інтензивною та флегмою екстензивною.	Психестезія.
Циклотимно-щіотимне релятивне: 1. Амплітуда темпераменту між рухливістю та інтензивною повільністю. 2. З щіотимної альтернативи — обидва елементи синхронічні: розум і почування, з легкою перевагою почувань.	Психічне темпо.
Циклотимно - щіотимно релятивний: природний, відносно м'який, відносна адекватність спонукки, відносна відвертість, відносна поміркованість, не-притушована повільність.	Психомотилітет.

Темперамент північних волинян.

Півд.-волинська, з наявністю щіотизму, а саме — одного з елементів його психестетичної пропорції, тобто анестезизму (холоду), що забарвлює циклотимну діятетичну пропорцію.	Психестезія.
Циклотимно - щіотимне релятивне: 1. Амплітуда темпа гравітує до рухливости. 2. Діяхронід розуму й почувань у наближенні до паритету.	Психічне темпо.
Півд.-волинський, з домішкою щіотимного: нахил до замкнутости.	Психомотилітет.

При аналізі психології українця бачимо цікаве явище: його духовість має в собі кількісну перевагу психологічної субстанції, що нам по суті не відома, але якісно переважає виразне забарвлення альпейське, тому українців звать “французами Сходу.” Згадана невідома субстанція — це або динарська, або зруб синтези альпояндранської, що її Вовк називає “слов’янською.”

Аналізуючи психіку українця, бачимо альпейські первні найвиразніше. Навпаки, щодо тіловигляду, над гіпоманним переважає атлетичний габітус динарця, хоч його віскозний тем-

перамент проявляє себе слабше, а може ми не спроможні його добачити, і він є тим виразно наявним, але **незбагнутим** елементом в характері. Бо ж іще Е. Фішер твердив, що динарці “психологічно безбарвні.” Е. Кречмер цю “безбарвність” воліє виснювати як недослідженість.

Загалом, аналіза темпераменту українця не дасться підтягнути під жодну з устійнених досі схем клінізованого шаблону.

Від решти українців волиняни відрізняються рисами не суттєвими, а тільки побічними. Характеризує їх більша зрівноваженість і поміркованість. Це особливо відноситься до психестезії: діятетична пропорція між захватом та пригнобленням не така інтензивна і не синхронідна в акції, як загально-українська. Притаманне українцям “плачуче сміятись” (пор. Олесе “З журбою радість обнялася”) не чуже й волинянам, але воно в них слабше, як в інших. До того ж, щіотимна психестезія проявляє себе одним з елементів пропорції, а саме відтінком **холоду**, що перенісся до їх циклотиму; це також помітно ретушує їх на фоні решти українців. Друга різничуюча відтінкова риса, це взятий з щіотимного психічного темпа елемент розумовости, а з віскозної психестезії-первень **експлозії**, але сильно **послаблений**.

З огляду на це, що психологічний тип волинянина не підпадає ані під схему нордійську, ані т. зв. “чисту,” ані мішану, його треба визнати за, можливо, один з чистіших типів слов'янських “класичних,” на якому все ж таки позначилися чужі расові впливи так само, як і на всіх українцях, але в меншій мірі. Тому, що такий слов'янський тип, який приблизно віддзеркалював би собою стан праслов'янський, психологічно не досліджений, або досліджений дуже мало, для нього ще немає готової расової схеми серед цих, що устійнені в антропології для аналізу расової психології європейських народів. Волиняни, правдоподібно, — більше, як інші відлами українців — віддзеркалюють не досить ще досліджену психологію праслов'ян, що їх темперамент, мабуть, сильно наблизений до індобалтійського типу. Факт, що, коли Гедмін у 1321 р. над р. Ірпенню розбив українців, литовські завойовники нав'язали з ними співжиття. Причини цього *modus vivendi* лежать також і в схожості психі-

ки литовців та українців, а ця схожість найбільше проявила себе на Волині.

Своєю зрівноваженістю та поміркованістю волиняни являють собою свого роду “повздержувача-регулятора” та “свідомість” у соборній українській психіці. Ця “золота середина” характеру досить щасливо уміщевлена на мостовій позиції між Галичиною та Дніпрянищиною.

Риси набуті популярно мішають і втотожують з уродженцями, а це дає хибне уявлення про характер українця — як буцім постійно-змінний у залежності від місця й часу.

До набутих рисів належать передусім ті, що їх витворило відвічне хліборобство. Глибше на ці риси глянули такі вчені, як В'ячеслав Липинський¹¹⁾ та І. Мірчук¹²⁾, а з письменників Василь Стефаник (“Вона Земля” і “Сини”) та Улас Самчук (“Волинь” і “Ост”). На Волині ця хліборобська риса—і все те, що з неї випливає—особливо сильна, а може й найсильніша в цілій Україні. Вона осв'ячена передісторичною традицією цього старого центра праслов'ян-хліборобів. У. Самчук у романі “Волинь” розкриває органічний зв'язок суб'єкта-волинянина з об'єктом-землею, даючи просто філософію землі. Поруч магії рідної крові, культ землі — це другий елемент народньо-релігійного потріотизму¹³⁾. Тут ми бачимо цього зразкового патріархального українського хлібороба, що його Богдан Лепкий назвав духовим аристократом на фоні випаченої ментальності модерних часів¹⁴⁾.

Щодо методи досліду психології волинян, то вона ще залишає багато до побажання. Тут аби чи не психологія спонукає перевести основну ревізію в досьогочасних поглядах на ан-

11) Листи до братів хліборобів. Про ідею й організацію українського монархізму. Відень 1926.

12) Світогляд українського народу (ц.п.).

13) Порівн. мою розвідку “Проблема первинного патріотизму в “Слові про похід Ігоря”, “Канадійський Фармер”, 11, 18 і 25 жовтня, 1950 р. на цю ж тему мій відчит на IV зимовому викладі УВАН у Вінніпегу 4. 2. 1951 р. (Рецензія на виклад п.н. “Patriotism Routed In Clan and Land” у “The Winnipeg Tribune”, 4. 2. 1951 р.). Про психологію волинян в релігійному аспекті я говорив у доповідях: 1. “Символіка герба Волині”. Інститут Дослід. Волині. Вінніпег 7. 12. 1951. 2. “Релігійна проблематика в творчості У. Самчука”, УВАН, Вінніпег 16. 12. 1951.

14) Відчит на тему стилістичних різниць в літературах українській та російській в Ор'єнталістичному Інституті. Вільно 1935 р.

тропологию волинян. Якщо б ми вже й стояли на певному ґрунті антропологічного типу волинян, то він сам собою однаково ж ще не дав би можливості психологічної. Цю спромогу ми могли б знайти тільки у феномені відношення суб'єкта до об'єкта. За такий феномен править нам передусім народня психологія, а потім етнографія. Тим часом, щодо народньої психології волинян досі не зроблено нічого, а в етнографії, то, починаючи від її піонера на Волині — Зоряна Доленги-Ходаковського (Адама Чарноцького) в 20—30 рр. XIX ст., по наші дні, з її дорібку психологічних висновків не пороблено, якщо не враховувати відзначення впливу цивілізації на вияви народньої психології, що показалося на зменшенні етнографічного матеріалу при його зустрічі з факторами поширення цивілізації на Волині, на що звернув В'ячеслав Камінський (див. журн. "Киевская Старина," 1905 р., т. ХСІІ, березень-квітень, ст. 299-320).

Народня психологія у великій мірі відображує собою біо-психологію, а водночас її бачимо при аналізі етнографічного матеріалу.

Вище ми відзначили були, що північний тип волинянина відрізняється від південного, між іншим, сильнішим складником шіщотиму, що в сприйманні не-я-світу (враження та реакція) відзначається помітнішим холодом, а в духовому темпі—міркувальністю. І так, коли порівнюємо голосіння доньки над матір'ю на півночі й півдні Волині, то в першому випадку (північ) побачимо, що донька, плачучи над помершою матір'ю, кладе натиск на момент практичний; у розпуці голосільниці наявна здібність тверезо думати: "Моя матюно мила, моя матюно люба! Єк ти мене гоудовала, ночей ни досипала! Чого ти мене так хутейко покінула? Ничому не научила. Хто мене буде вчити, кого я буду питати, ек свеї матюнокі?" (Село Залазь'є, Ковельщина¹⁵).

Південноволинське голосіння доньки над матір'ю відзначається сторінкою чуттєвою:

"Моя мамонько, моя голубко! Нащо ти мене покінула? А що я типер буду робіети, що типер така нищаслива зосталаса.

¹⁵) В. Камінський: Етнографическое изучение Волини. Варшава 1912, ст. 41.

Коли я тебе побачу, моя мамойко? Єк зозуленька закує, соловейко зашібече, то я буду думати, що то моя мамонька кличи. На добраноч, моя мамонько, на добраноч, на добраноч! Останній деньочок, опушний (=останній) разочок своєю мамочку бачу. Ой скажи міні, моя мамонько, коли ти до нас прийдеш в госци?...” (М-ко Степань, Рівенщина ¹⁶).

Але ці різниці в балансі розуму й почувань та емоції виступають як побічні нюанси. В основному ж як типове для Волині є сплетення розумового та почуттєвого, з легкою перевагою цього останнього, з підкресленням почувань етичних, що бачимо в наведених голосіннях.

Сплетення розумово-практичного та почуттєвого-емоційного, що типове для Волині, бачимо в голосінні, що його цитує Іван Менецій з Лики у праці “*De sacrificiis et ydolatria veterum Borussiae, Livoniaeque aliarumque vicinarum gentium*” з 1551 р., яке звучить (in lingua Ruthenica sonat): “Горе міні! Чого ти вмирав? Чи ти ни мав шо їсти чи пити? І чого ти вмирав? Чи ни мав ти гарної жінки? І чого ти вмирав? ¹⁷”.

Великою недостатчею є, нпр., брак карти релігії на Волині, щоб ствердити в ній відношення проявів містичних до раціоналістичних. Відомо, що з-поміж усіх земель України Волинь відзначилася першим перекладом св. Письма на зближену до народньої мови (Пересопницька Євангелія з 1556-1561 рр.). Відношення до того чи іншого типу релігії та мови культу дуже важливе як психологічний матеріал¹⁸).

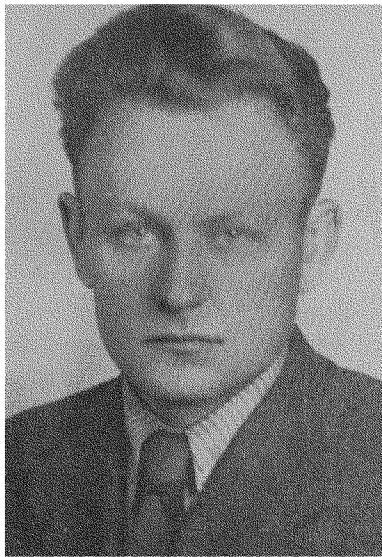
У всякому разі відомо, що, коли решта українців відзначається синхронізацією розумового та чуттєвого — з великою перевагою ірраціонального, то волиняни відрізняються виразною дисхронізацією цих факторів зі слабшою домінацією чуттєвою, але з такою ж перевагою, як у всіх українців, емоціональною. Ця дисхронізація призводить до того, що волиняни

¹⁶) Там же.

¹⁷) А. А. Котляревський: О погребальних обычаях языческих славян. Вид. 1891 р., ст. 149—153. (Сбср. Отд. Русск. яз. и слов. И. Ак. Н., 49). Тому, що запис була перекладена на російську мову, реконструємо її назад на мову українську волинського говору. Цій же темі присвячую статтю “До біо-генези типу релігії”. Журн. “Волинь”, Нью Йорк, 1951, ч. 2, ст. 9-10.

¹⁸) Ширше про це пишу в праці “Старо-церковно-слов'янська мова — як мова релігійного культу”. (Друкується).

поза богослуженням виявляють гін до розумового пізнання релігії та розуміння св. Письма тільки поза церквою, а в церкві, чи взагалі на молитві, віддаються тільки почуванням, а навіть емоції, що особливо проявилось в т. зв. священній гласолалії волинського селянства на молитвах у євангелицьких зборах, дарма, що їх, хоч і рідко, вабили туди виклади св. Письма та релігійно-етична система. Ця дисхронізація спричиняє діяння розуму ніби-сепаратно від почувань, а почувань та емоції від розуму, тому ці два чинники себе взаємно не нівелюють, як це

Переважаючий на Волині
чоловічий тип.

є в ніби-синхроніці решти українців, і це може бути причиною непорозумінь у їх характеристизації. Раз волиняни уводять світ дійсности в світ ірраціональний¹⁹⁾, то знов наче б виявляли перевагу раціонального. Але у вищому розумінні “безритичність” у релігії (бо критичність вірі заперечує!), що спричинена пере-

¹⁹⁾ Пор. мою статтю “Культ Тараса Шевченка в дулібських нащадків”. Журн. “Волинь”. Нью Йорк. 1951 р. ч. 1., ст. 9.

вагою почувань та емоції, — це велика чеснота українців, а між ними й волинян. Розумова критичність в них не вбиває віри.

З фактом цієї ніби-дифузії та ніби-діяхронізму раціонального, чуттєвого та емоціонального, як їхньою основною притаманністю, треба рахуватися при визначанні їх психології народньої, соціологічної, релігійної та індивідуальної.

РЕЗЮМЕ

Наука про расу сьогодні шойно в стані народження, тому маємо тут багато неясностей і суперечностей. Наслідки цього відзеркалилися й у питанні про тіловигляд (антропологію) та духовість (психологію) волинян.

Безперечно, тілесна й духова сторона (основні, цебто родимі духові спроможності) стоять у взаємозв'язку. Їх треба досліджувати разом. Але щодо волинян виступає ця трудність, що погляди на їхню расову приналежність у науці поділені, тому ми жодного з них у цілості прийняти не можемо й справу трактуємо, як недосліджену. Наука, займаючись тіловиглядом волинян, висунула два основні погляди:

1. Що волиняни, це приблизно класичний тип сучасного українця-слов'янина та 2. Що волиняни, це нордійці з домішкою ядранською.

Перший погляд під „слов'янами взагалі” розуміє сучасних слов'ян, які, очевидно, являють собою мішанців чистих (старих) слов'ян (праслов'ян) та інших рас. Отже являють собою по суті вторичного типа слов'ян, тобто ново-слов'ян. Тому ми пропонуємо поділ на старо-слов'ян (чистого, первичного типа) та вторичного (сучасного). Не маючи такого поділу, наука первичного типа вилишила з поля уваги. Цей тип не досліджений. Не менше однак серед ново-слов'ян він невеликими групами існує. До таких залишків перво-слов'ян української галузі, на мою думку, належать, між іншим, волиняни, які й являють собою рештки праукраїнського типа — типа приблизно чистого — впорівень до більшості решти сучасних українців, що є продуктом змішання з іншими расами при очевидній перевазі притаманностей праукраїнських.

В основних рисах волиняни не відрізняються ні фізично, ні духово від решти українського соборного типа. Ці різниці тільки побічні й несуттєві. Все ж таки — помітні.

Волиняни — більшістю мають нахил до ясного волосся та ясних очей, риси обличчя — до гострости, будова тіла — жилувата (посередня між атлетичною і тонкою), ріст з нахилом до вищого, ніж середній. Від нордійців зовнішністю відрізняються найбільше тим, що риси їхнього лица м'ягші. До того ж, переважно й забарвлення (пігментація) темніша. М'ягший і мрійливіший погляд очей. Як і всі чисті (первичні) слов'яни, вони виявляють фізичну схожість найперше — з балтійцями, а вже потім — з нордійцями.

Духово волиняни дуже далекі від нордійців своєю перевагою почувань над розумовістю, хоч у цьому відношенні у них все ж таки ця перевага почувального, передчувального та емоціонального над розумовістю не така сильна, як у решти українців. До того ж, у них є менший нахил змішувати одночасно почування смутку й радості, що є характеристичне для українців ("сміх крізь сльози"). Дальше, більша поміркованість та ледвепомітний відтінок холоду, що лагодить так радість, як і розпуку. Спокій і повільність (флегматизм) більший, як у решти українців, а вибуховість дуже рідкісна, зате сильна й довготривала. Не є облудні, але не надто отверті. Ця часткова критичність впливає з міркувальности.

Коли є до цього обставини, почування або побудження діють більш незалежно від розуму, а цей останній має нахил діяти при нагоді окремо від почувань та побуджень. Це має свої і додатні, і від'ємні сторони; бо з одного боку почування й побудження з нахилом діяти без контролі розуму, коли є до цього спонуки, часто вводять волинян у конфлікт з оточенням, бо показують щиро все нутро волинянина, а з другого боку — розумовість менше перешкаджає йому у всіляких глибоких душевних переживаннях: релігійних, мистецьких, патріотичних, любовних тощо. Коли ж має обставину діяти сфера розумова, то її знов менше забарвлює сторона почуттєва й побудженева; так, що коли в першому випадку волинянин скидається на вдачу

сильнопочуттєву, збудливу, містичну, то в другому — показується раціоналізмом, холодним, вирахованим.

Коли сьогодні немає певности в науці щодо тілесно-расової (антропологічної) приналежности волинян, то зате є більше певности расово-психологічної. Отже їх духовість — точніше, основні, вроджені духові риси — можна окреслити як приблизно чисто слов'янські праукраїнського варіанту.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

- J. BRANDES: "Rosja", польськ. пер. М. Сарнецької, Львів 1905.
- М. ГРУШЕВСЬКИЙ: "Історія України-Руси," т. I, Львів, 1904.
- J. PETRYSCHYN: Untersuchungen zum Problem der Konstitutions-typologie bei Ukrainern" ("Archiv für Psychiatrie und Zeitschrift Neurologie", 1951).
- I. SCHEMANN: "Die Rasse in den Geisteswissenschaften, Bd. II: Hauptepochen und Hauptvölker der Geschichte in ihrer Stellung zu Rasse", München 1930.
- I. SCHOTTKY: "Rasse und Krankheit", München 1937.
- П. ФЕДЕНКО: "Вплив історії на український народний характер" ("Науковий Збірник УВУ, т. III, Прага 1942").
- T. FRIELING: "Was ist der Mensch?", Wiesentheid-Bamberg 1948.

МАТЕРІЯЛИ ДО ІДВ НАДІСЛАЛИ

(В порядку черги впливу).

Инж. М. Бойко, Канада.	С. Наливайко, Канада.
Д-р. Ю. Мулик-Луцик, Канада.	М. С. Канада.
Юрій Яремченко, Англія.	Е. Лукіяничук, Англія.
Клеменс Павлов, Бельгія.	В. Лагодюк, Англія.
Людмила Ціхонська, Канада.	І. Жиска, Німеччина.
Инж. А. Шумовський, Англія.	З. Ворошко, Канада.
М. Кутульський, Канада.	І. Турпетко, Аргентина.
Н. Микула, Англія.	М. Павлюк, Німеччина.
Ю. Ковер, Італія.	Лідія Рудик, ЗДА.
С. Женецький, Німеччина.	Марія Ішук, Канада.
Демид Шляпа, Англія.	І. Скибинський, Канада.
І. Дубилко, Канада.	З. Горошко, Канада.
Инж. І. Іванюк, Німеччина.	М. Ярмолицький, Канада.
А. Молитвиник, Канада.	Мгр. А. Дублянський, Німеччина.
І. Пундалек, Італія.	А. Дідківський, Австрія.
Т. Тешук, ЗДА.	І. Данилюк, Австрія.
Е. Корол, Аргентина.	А. Гордюк, Шкотландія.
М. Подворняк, Канада.	о. С. Гаюк, ЗДА.
о. В. Боровський, ЗДА.	М. Мірчук, ЗДА.
М. Стельмах, Канада.	Д-р Ю. Мулик-Луцик, Канада.
М. Грушецький, Франція.	Проф. І. Перхорович, ЗДА.
В. Семенюк, Канада.	П. Радчук, Канада.
Ф. Королюк, Канада.	В. Семчишин, ЗДА.
М. Шпрченко, Бельгія.	В. Михальчук, Франція.
М. Гаюк, Німеччина.	Полк. Е. П. Філоненко, ЗДА.
М. Бабій, Канада.	Кап. С. Шраменко, ЗДА.
Х. Радчук, Канада.	А. Траска, ЗДА.
П. Мельничук, Англія.	Д-р С. Кодратюк, Канада.

Всім сердечно дякуємо. Присилайте матеріали і заохочуйте інших.

БУДУЙТЕ ПАМ'ЯТНИК ВОЛИНИ!

Склали свої датки на Волинський Видавничий Фонд — видання збірника "Волинь у боротьбі за волю України", від 26 лист. 1950 по 26 лист. 1951 pp.:

КАНАДА \$432.00		М. Литвинець	\$ 5.00
Ф. Степанчук	\$25.00	С. Сагайда	5.00
Я. Трембач	20.00	Прот. о. Ф. Кульчинський	5.00
С. Наливайко	20.00	П. Рудник	5.00
С. Сорока	20.00	Т. Ковальчук	5.00
Ю. Оліферчук	20.00	Д. Бартошук	5.00
А. Володарчик	20.00	М. Подворняк	5.00
М. Бабій	15.00	С. Кондратюк	5.00
М. Захожий	14.00	А. Нитепчук	5.00
М. Котульський	12.00	М. Долбайчук	5.00
В. Ковальчук	10.00	М. Дибан	5.00
А. Молитвиник	10.00	Зоя Гуцуляк	5.00
М. Лисий	10.00	О. Криворучко	5.00
І. Колесник	10.00	С. Миколайчук	5.00
М. Калиньчук	10.00	Х. Радчук	5.00

В. Мельник	6.00	С. Корженівський	5.00
П. Пінчук	5.00	В. Пищик	5.00
І. Дубилко	5.00	Д. Сачківський	5.00
Т. Таборівський	5.00	М. Данилейко	5.00
В. Конопід	5.00	Інж. М. Бойко	5.00
В. Зінченко	5.00	П. Радчук	4.00
Е. Іванчук	5.00	С. Новосад	3.00

По 2 дол.: Ф. Карпак, Ю. Гресько, І. Онуфрейчук, М. Шпендик, П. Яринич, О. Катеринка, А. Середун, С. Яремчук, В. Личко, С. Котик, о. прот. Д. Фотій, В. Базилевич, М. Базилевич, М. Гавінчук.

По 1 дол.: І. Кошель, П. Наумчук, С. Котик, В. Романчук, В. Дмитрук, М. Боровський, Ю. Стасів, Я. Кобзар, О. Клим, Г. Боднар, Н. Мироник, С. Палцко, В. Стефюк, М. Ярмолицький, М. Король, С. Шаторин, В. Спак, М. Двійний, К. Ільчук, І. Шевчук, М. Стельмах, Галина Ковальчук, В. Приступа, Олена Ладвищнеко, М. Піддубний, М. Деркач, В. Нищик, Ю. Середич, В. Собчук, А. Фарис, Г. Серета, І. Баран, І. Перневич, В. Солодко, А. Климчук, Ф. Куш, В. Кучинський, К. Щерблюк, З. Горошко, І. Шевчук, Т. Корницький.

По 50 ц.: Г. Котик, С. Лукашук, В. Секрляр, С. Попович, В. Дзимарик, П. Головка.

АМЕРИКА \$97.50		М. Мірчук	\$ 5.00
Інж. М. Б. Дзівак	\$15.00	Ф. Гордон	5.00
о. Н. Лукіяничук	7.00	Марія Ішук	5.00
Д-р. Р. Осінчук	5.00	П. Стасюк	5.00
В. Кулій	5.00	О. Самохвал	3.00
о. М. Боровський	5.00	Ю. Кузьмич	3.00
о. П. Мелех	5.00	Зіновія Ілюк	3.00

По 2 дол.: В. Якимчук, М. Миськів, Л. Підстригач, Т. Ватагович, Домініка Шумило (1.50 дол.).

По 1 дол.: Д. Верба, А. Трачук, С. Кіндрачук, Лідія Рудик, М. Янюк, інж. І. Гордіюк, Г. Затовський, В. Лучкань, П. Опанащук, Л. Безручко, М. Александер, М. Поліщук, В. Завидович, В. Каспрук, Д. Опанащук.

По 50 ц.: Н. Столярчук, Д. Фурманець, А. Арасіюк, С. Небожинський

АВСТРАЛІЯ \$30.00		Д. Трачук	\$ 6.00
Д-р. К. Чарнецький	\$10.00	Т. Продун	6.00
Я. Яремашук	6.00	П. Малеванчук	2.00

ЄВРОПА \$11.50		А. Гордюк, Шкотляндія	\$5.20
Д. Шляпа, Англія	\$5.30	А. Самчук, Бельгія	1.00

Збірки проводили: М. Котульський, А. Володарчик, Інж. М. Б. Дзівак, В. Кулій, Д. Сачківський, Т. Продун. Всім сердечна подяка. Просимо спростувати неточності.

Вступайте в члени Інституту. Жертвуйте на видавничу ціль. Гроші митуться, а видання лишається на назавжди. ПРАЦЮЙМО ВСІ ДЛЯ СПІЛЬНОГО ДОБРА!

Дирекція Інституту.

RESEARCH INSTITUTE OF WOLYN

259 Church Ave.,

Winnipeg, Man., Canada

ДОРОГІ ПОБРАТИМИ Й ПОСЕСТРИ!

Наслідком небувалого своєю жорстокістю поневолення України ми опинилися в розсіянні по всіх континентах світу. На рідних землях наш народ на всіх відтинках — військовому, політичному, культурному, релігійному й господарському — веде змаг за самозбереження та визволення України.

Опинившись на чужині, ми не сміємо бути переслідувані сумлінням, що відійшли з поля бою за для збереження самого себе для самих себе. У нас є можливість у вільному світі продовжувати змагання за збереження українства та допомагати воюючій Україні. Це перш усього — розбудовування й скріплювання української культури, національної змістом і формою. Це муравлина і важка праця, але без цієї основи годі сподіватися вислідів у праці пропагандивно-політичній.

З цією метою Інститут Дослідів Волині, щоб вивести хоч частину соборного завдання, приступив до видання збірника "Волинь у боротьбі за волю України", початкову частину якого отсिम віддаємо у Ваші руки. Збірник — це книга волинознавства. Його мета: 1. Зберегти ці матеріали, що на рідних землях уже знищені або можуть бути знищені. 2. Зі становища українського та зі становища правди вяснити або започаткувати роз'яснювання цих питань щодо Волині, які досі (як напр. назва Волині тощо) порушені не були, або розв'язувано їх хибно з кривою для нас. 3. Ствердити нерозривність Волині з соборною Україною та її ролю в ній. 4. У потребі дати річевий і конкретний матеріал цим чинникам, які матимуть вплив на вирішування обличчя Європи по грядущій III світовій війні, щоб Волині знов не відірвано живцем від України.

Інститут Дослідів Волині має на меті видавати "Літопис Волині", в якому будуть поміщувані живі, популярні матеріали, що нам надіслали співробітники Інституту. На все це потрібні фонди. Ми закликаємо всіх наших щирих земляків і людей доброї волі посилити свої датки на ціль видання матеріалів про Волинь. Приєднуйте нових членів Інституту. Проводьте збірки з нагоди свят, принагідних okazji та купуйте й поширюйте видання Інституту.

Дальша доля видання збірника "Волинь у боротьбі за волю України", як також поява "Літопису Волині" спочиває у Ваших руках і залежатиме від Вашої жертвенности.

Дорогі Побратими й Посестри! Ця книга — перш усього діло Ваших спрацьованих рук. Бачу, що з любов'ю й гордістю приймаєте її й чую, як при читанні б'ють Ваші серця.

Інк. М. Бойко — секр. ІДВ.

